

PRŮMYSL SOCIÁLNÍHO VYLOUČENÍ: Lokalita Janov

Michal Tošner, Zuzana Poláková, Nikola Indrová, Matěj Novák, Viktor Rumpík, Klára Židlická

Katedra antropologických a historických, FF ZČU v Plzni, michal.tosner@post.cz

THE INDUSTRY OF SOCIAL EXCLUSION: The case of the Janov locality

Abstract—The article argues that we should study social exclusion not only in one particular locality, but rather through a multi-sited approach, which would take into account the various sites of the directing system (in governmental and non-governmental organization) and the labor market in one field of research, as these sites are integral parts of the complex situation of social exclusion. The article thus focuses on both the economical and social aspects of services in social policy and on their impact on everyday lives of the people in the locality. It further discusses the governmental organizations themselves, their practices, concepts and outcomes as well as the NGOs and their practices and concepts. The article concludes with the finding that the situation of ‘social exclusion’ increases the employment opportunities in the social services for the middle-class actors (in both branches: governmental and non-governmental sphere), however, these are ineffective in their attempts to include the ‘socially excluded’. Furthermore, the occurrence of socially and economically disadvantaged actors is abused in practices of the illegal jobs by employers in the area, and entails loss of taxes and public finances. This consequently constitutes a complex mechanism of sustainable inequality, which we called the industry of social exclusion.

Key Words—multi-sited ethnography, social exclusion, inequality, illegal labor, Janov

Motto:

„Každé zarámování výzkumu v pojmech třídy a etnicity jdoucí za lokálně uzavřené komunity může vést k experimentům, které mají interpretativní záběr, ale také jsou sensitivní v otázkách politické ekonomie.“ (Marcus a Fischer 1986: 83)

KONSTRUKCE VÝZKUMNÉHO POLE: JANOVSKÁ LOKALITA JAKO PRODUKT ŘÍDICÍHO A ŘÍZENÉHO SYSTÉMU

K výzkumu lokality Janov bylo užito metod a teoretického zázemí sociální a kulturní antropologie. Předností antropologie je schopnost „zprostředkování etnografických dat určených pro administrativní politiku v zájmu sociálních reforem, a k obrácení veřejnosti k problémům obětí společnosti a problémům znevýhodněných“ (Marcus a Fischer 1986: 113).

V tomto výzkumu jsme nezkoumali problémy soužití etnicky rozmanitého obyvatelstva vysvětlováním kulturních specifik, ani jsme se pro porozumění situace neomezili pouze na lokalitu samotnou, ale konstruovali jsme výzkumný záměr podle modelu multi-lokální etnografie (Marcus 1995). Výzkumy v současnosti nemohou být prováděny pouze v jedné lokalitě a pozorování mají být prováděna na mnoha místech se zaměřením na jejich propojení a umožňující zarámování komunity a příslušného sociálně-politického diskursu, který ji ovlivňuje do jednoho výzkumu (Marcus 1995). V multi-lokálním modelu jsme dále analyticky odlišili dva subsystémy, systém řízený a řídicí, které jsou vzájemně provázané. Vycházíme zde z Fosterova teoretického rozlišení pro aplikovanou antropologii: řízeným systémem se zde rozumí „cílová či přijímající skupina, lidí, kteří jsou, ať už o to požádali či nikoli, objekty programů, jejichž cílem je změna v nějakém aspektu jejich tradičního života“, řídicím se rozumí *inovující organizace*, byrokracie, tvořená, sponzorovaná a obsazená personálem věřícím ve správnost dosažení domněle žádoucích cílů – cílů, které reprezentují změnu chování členů cílové skupiny. Třetí oblastí oblastí výzkumů je sféra interakce a kontaktu inovujících organizací a cílové skupiny, v níž je možno pozorovat případné změny chování členů cílové skupiny (Foster 1969: 71). Tento model výzkumu umožnil vyhnout se zjednodušující etnické výkladové optice a je vhodný pro studium romských populací v ČR, které jsou vystaveny působení organizací usilujících o změnu (Hirt a Jakoubek 2007: 77). Ve výsledném modelu jsme tedy zahrnuli obyvatele lokality a poskytovatele služeb do jednoho celku. Mohli jsme tak sledovat různé integrační praktiky a cíle, které rozvíjejí jednotlivé součásti řídicího systému a jejich dopad na život v lokalitě, a získávat informace o lokalitě z perspektivy řídicího systému ve srovnání s naším pozorováním systému řízeného.

Součástí výzkumu byly oblasti veřejné správy, nevládních organizací a dále výzkum součinnosti jednotlivých subjektů a jejich působení na lokalitu. Zvolená výzkumná perspektiva umožnila sledovat, v jaké míře a jakým způsobem se účinky jednotlivých opatření či projektů mohou odrážet v každodenní realitě obyvatel v lokalitě, resp. jaký je rozdíl mezi vstupy segmentů řídicího systému a výstupy v lokalitě, případně identifikování příčin možných překážek v dosažení cílů. Dělení na řízený a řídicí systém je ovšem pouze metodické, neboť se jedná o jediný provázaný systém. Řízený a řídicí systém je

možné chápat jako dva subsystémy celkového sociálního systému, který je sám začleněn do širší sociální politiky a ekonomiky města a státu.

ROZVOJ SOCIÁLNÍCH SLUŽEB V LITVÍNOVĚ SE ZAMĚŘENÍM NA LOKALITU JANOV

Lokalita je z hlediska řídicího systému specifická kumulací dlouhodobě nezaměstnaných osob s nízkým vzděláním. Tato situace vytvořila prostor pro rozvíjení sociálních služeb jak ze strany města, tak nevládních organizací, které se snaží situaci v lokalitě usměrňovat. Jejich praxe vychází z různých koncepcí, které mají posílit integraci. Velmi často je však odpověď aktérů v lokalitě odlišná od očekávání poskytovatelů služeb.

V našem výzkumu se vyjevil fakt, že „sociální exkluze“ představuje integrální součást lokální ekonomiky posledních let a do jisté míry kompenzuje úbytek pracovních míst v těžkém průmyslu v regionu. Ač se může zdát na první pohled paradoxní, že lokalita s vysokou mírou nezaměstnanosti a zadlužeností obyvatel může být ekonomickým přínosem, lze doložit, že v posledku znamená pro Litvínov ekonomický přínos, neboť umožnil vznik řady pracovních míst ve vládních i nevládních organizacích a zprostředkoval čerpání prostředků od státu a evropských strukturálních fondů. V regionu ohrožovaném nezaměstnaností se tak rozvoj pracovních míst v oblasti sociálních služeb proměnil ve svébytné odvětví, které jsme nazvali *průmyslem sociálního vyloučení*. Mnozí dřívější nezaměstnaní získali pracovní místa v sociálních službách, ve funkcích terénních pracovníků nebo jako zaměstnanci neziskových organizací či rekvalifikačních středisek. Do tohoto průmyslu však patří nejen vládní a nevládní subjekty, ale také soukromé podnikatelské subjekty profitující z ilegálního využívání práce lacinější o sociální a daňové odvody a realitní spekulanti, využívajících nestabilní bytové situace obyvatel v lokalitě Janov.

V dalším postupu se zaměřujeme na spolupráci subjektů ve vládní sféře a následně na sociální praktiky každého ze zúčastněných subjektů, zahrnutých do našeho etnografického výzkumu. Dále pojednáme o praktikách subjektů v nevládní sféře, které pojímáme jako místa multi-lokálního výzkumu.

SPOLUPRÁCE JEDNOTLIVÝCH SLOŽEK ŘÍDICÍHO SYSTÉMU: KOMUNITNÍ PLÁNOVÁNÍ

V době našeho výzkumu spolupráce jednotlivých subjektů *directing systému* reagovala na komplexní provázanost problematiky sociálního vyloučení. V průběhu výzkumu se ukázalo, že ke spolupráci jednotlivých subjektů došlo většinou až po medializovaných nepokojích v Janově v listopadu roku 2008 a po zařazení lokality na seznam vyloučených lokalit vedený vládní *Agenturou pro sociální začleňování v romských lokalitách* v lednu 2009. Jak jsme ukázali v textu *Materiální past* (Tošner et. al. 2010a), situace se na sídlišti začala horšit již před mnoha lety, ale v průběhu těchto let spíše docházelo k přehlížení tohoto vývoje. Jednotliví poskytovatelé služeb sice v lokalitě

působili, ale bez zájmu a širší spolupráce. Informátor z *o.s. Libuše* v tomto kontextu uvádí fakt, že na poradním sboru *Rady města* se o problémech vědělo. Zesílená potřeba stabilizace poměrů na sídlišti vedla v roce 2009 k rozvoji tzv. komunitního plánování. Informant potvrdil, že by komunitní plánování mělo být dokončeno do konce roku 2009.

Jak nám bylo řečeno naší informantkou z ÚP v Mostě, podmínkou spolupráce je existence lokálního partnerství Mostu a Litvínova, které umožňuje spolupráci subjektů na komunitním plánování realizovat. Do komunitního plánování jsou zahrnuti:

- Městská správa
- ÚP Most
- Odbor sociální péče
- *Agentura pro sociální začleňování* jako poradní orgán rady města
- Osadní výbor jako poradní orgán města
- Městská policie
- Neziskové organizace působící v lokalitě (*o.s. Libuše, Charita Most*)
- Rekvalifikační a práci zprostředkovávající agentury

Informantka, která je pověřena vedením projektu, poznamenala, že město Litvínov přistoupilo k tvorbě komunitního plánování značně pozdě (na rozdíl třeba od Mostu) v červnu roku 2009. Podle našich informací byl v říjnu 2009 hotov *1. návrh komunitního plánu rozvoje sociálních a souvisejících služeb města Litvínova na roky 2010–2013* a byl připraven na besedu s občany, kteří mohou vznášet dotazy a námítky. Kompletní verze měla být přijata do konce roku 2009. Během našeho výzkumu jsme zjistili, že některé neziskové subjekty se pokoušely návrh komunitního plánování prosadit již dříve, ale narazily na nezájem radnice.¹

Projekt *Budoucnost pro Janov* je považován za modelový. Vzniká ve spolupráci ÚP v Mostě a města Litvínova za státní správu, Charita Most a *o.s. Libuše* za NGO a agentury zprostředkovávající práci. Z ESF bylo na tento projekt vyčleněno 8 mil. a podle informantky z ÚP v Mostě v něm má dojít k proškolení 400 romských obyvatel pomocí jedné pracovnice ÚP a tato cílová skupina je charakterizována jako ti, co již prošli rekvalifikačními kurzy, ale jsou stále bez práce, ti, kteří byli opakovaně přistiženi při práci na černo atd. Cílem je navázání delší spolupráce a navození „nové motivace“. Tento projekt se má vzájemně doplňovat s *Individuálním akčním plánem*.

¹Současná jednání jsou protknuta jak odlišnými prioritami jednotlivých subjektů, tak často i osobními neshodami. K jednání bylo přizváno i *o.s. Společný život*. Působení tohoto sdružení je pro město problematické, protože podle zastupitelů města jde jeho snaha proti cílům města. Prý se nesnaží o odstranění příčin sociálního vyloučení, ale hájí zájmy jednotlivých lidí v kauzách proti městu, jeho práce je advokácií. Ať už si o jeho činnosti myslí kdokoliv cokoliv, *o.s. Společný život* podle našich zjištění poskytuje účinnou právní pomoc jednotlivým ohroženým domácnostem. Jeho představitel se v lokalitě mezi obyvateli těší úctě a respektu. Pokud by se strany snažily o přiblížení cílů, mohlo by být sdružení plnohodnotným participantem projektu *Budoucnost pro Janov*.

Realizace toho projektu probíhá od června 2009, přičemž obecně jeho hlavními aktivitami má být:

- Vytvoření poradenského pracoviště pro cílovou skupinu
- Oslovení cílových skupin k účasti na projektových aktivitách
- Vstupní *screening* k navržení dalšího postupu práce s cílovou skupinou
- Motivační a aktivační programy pro cílovou skupinu, programy získávání sociálních dovedností, včetně finanční gramotnosti
- Realizace programů profesních dovedností pro cílovou skupinu
- Zprostředkování zaměstnání²

Zvláštním participantem je agentura zprostředkovávající práci. Nebylo nám sděleno, jaká konkrétní agentura se bude v tomto projektu angažovat. Můžeme jen doufat, že jím bude vítěz nějaké veřejné zakázky, protože celé znění a zadání projektu uveřejněno není. Nedočteme se tak o konkrétním rozložení pravomocí a úkolů mezi jednotlivé subjekty. Těžko si pak můžeme představovat, jak vypadá plnění těchto aktivit v praxi a kým. Opět připomínáme, že tento projekt a jeho realizátoři disponují s částkou 8 mil. korun. Můžeme předpokládat, že tyto peníze jsou distribuovány dle potřeby lokality, ale nemáme žádné informace o tom, do jakých aktivit a nákladů peníze plynou.

Obyvatelé Janova jsou vůči komunitnímu plánování spíše skeptičtí, neboť přichází podle mnohých výpovědí pozdě. Lidé sice zpozorovali, že za poslední dobu se skutečně /uvněco děje. Opatření rozvíjená až po dramatisaci situace na podzim roku 2008 jsou některými aktéry v lokalitě považována za alibistické gesto. Komunitní plánování je však otevřeno připomínkám na veřejné besedě. Otázkou samozřejmě zůstává, do jaké míry budou připomínky brány a zapracovávány do závěrečné verze projektu. Projekt *Budoucnost pro Janov* zůstával v době výzkumu zatím pro obyvatele Janova neznámou agendou. Nikdo o něm v době našeho výzkumu (červenec 2009) neslyšel, natož aby snad tušil, v čem jeho realizace spočívá a jaké využívá nástroje.

Výstupem projektu *Budoucnost pro Janov* má být soubor praktických postupů, které by měly být rozvíjeny v jednotlivých složkách státní správy a neziskových organizací. Důraz je kladen na individuální postupy OSP a ÚP. Koncept sociálního vyloučení je zde aplikován způsobem, díky němuž se mezi vnímáním problematiky Janova a problematiky sociálního vyloučení utvořilo pomyslné rovnítko. Udržováno je ovšem také nahlížení na lokalitu skrze kategorii etnicity. V oficiálních prohlášeních je možné identifikovat pojmání lokality z hlediska přestupků a orgánů činných v trestních řízeních (Vašát 2010).

²http://portal.mpsv.cz/sz/local/mo_info/projekty/partnerske. Vyhledáno 16. 8. 2009

Dle našich zjištění je problematika Janova pojímána příliš úzce. Sociální vyloučení je jen jednou z více příčin, které utvářejí specifický ráz Janova. Nezanedbatelnými faktory působícími v Janově jsou například migrace či působení subjektů directing systému v rámci soukromého sektoru v podobě vývoje trhu nemovitostí, jak jsme ukázali v článku *Materiální past*. Tyto procesy nejsou v praktických postupech projektu *Budoucnost pro Janov* zohledňovány. V červenci 2009, v době našeho výzkumu, nebyla vytvořena žádná koncepce, která by reagovala na širší příčiny, které způsobují vznik sociálního napětí.

Projekty jako *Budoucnost pro Janov* by měly nabízet účinné koncepce pro řešení problematiky sociálního vyloučení. Dotace z evropských fondů jsou zdrojem, který umožňuje realizaci těchto konceptů v praxi. Hrozí však, že dotace na podporu projektů může vstřebat samotná agenda jednotlivých subjektů spolupracujících uvnitř řídicího systému bez významného ovlivnění celkové situace.

JEDNOTLIVÁ MÍSTA ŘÍDICÍHO SYSTÉMU

Do aktivit budoucnost pro Janov jsou zapojeny různé subjekty řídicího systému, na které se v následujících oddílech zaměříme blíže. První budou představeny odbory státní správy v kontextu jejich projektů. V druhém oddílu se zaměříme na nevládní složku řídicího systému.

I. STÁTNÍ SPRÁVA:

V následujících oddílech jsou presentována místa řídicího systému ve státní správě. Předkládáme zde informace, které jsme nashromáždili během vlastního terénního výzkumu.

ODBOR SOCIÁLNÍCH VĚCÍ (OSV)

Informace z OSV nám poskytovalo vedení OSV. Kritická situace dle vyjádření OSV souvisí se vznikem nové bytové situace v souvislosti s privatizací bytového fondu, ke kterému město údajně přistoupilo na popud Janovských obyvatel. Při privatizaci však město nedokázalo zabránit vstupu spekulativních realitních kanceláří a fyzických osob na trh, které část bytového fondu odkoupily. Vedení OSV tak potvrdilo naše zjištění uvedené výše, že za zhoršením situace v lokalitě stojí realitní spekulace (viz Tošner et al. 2010a).

Oficiální diskursy však na prvním místě uvádějí problém tzv. zneužívání sociálních dávek.³ Z tohoto důvodu jsme se zaměřili na praxi spojenou s vyplácením dávek na OSV. Ten zahájil program *Minimalizace zneužívání sociálních dávek*, jehož pilotní verzi spustila Radnice města Litvínov ve spolupráci s *Úřadem práce a Krajským úřadem* již na jaře 2008.

V rámci pilotního projektu byly dávky vypláceny v 70 % stravenkami a zbylých 30 % v hotovosti. V době

³Termín „zneužívání sociálních dávek“ je ovšem velmi vágně definován. Často je pobírání zákonných dávek samo, přes jejich řádné užívání, označováno tímto termínem. Bylo by třeba zaměřit se podrobněji na ekonomiku domácností pobírajících sociální dávky. V našem výzkumu pro takové šetření však nebyl prostor.

našeho výzkumu, už byl projekt zcela v provozu a vyplácení dávek bylo změněno na 65 % ve stravenkách a 35 % v hotovosti. Příjemce dávek si však může zažádat o změnu poměru v individuálním nastavení a ve stejném měsíci je následně vystaveno rozhodnutí o změně poměru. Individuální změna poměru pak není zohledňována jako příjem. To je výhoda oproti dávkám sociální podpory, které se jako příjem započítávají, a snižují tak výši dávek v hmotné nouzi.

Po zavedení pilotního projektu vydávání dávek formou stravenek se počet klientů snížil o 300 lidí. OSV hodnotil projekt jako velmi dobře nastartovaný, ačkoli vznikaly rozpory s koncepcí ochrany lidských práv. V souvislosti s tímto poklesem OSV zavedl opatření proti klientům, kteří si po zavedení stravenek své dávky nevybírali jednak z důvodu, že pro klienty ztratily hodnotu, častěji to však odkazovalo na pobírání nepřiznaných příjmů z práce na černo. Program *aktivní politiky zaměstnanosti* formou navýšení počtu povinných návštěv na úřadě usiloval o omezení nelegálních příjmů ze zaměstnání bez smluvního zajištění. Pobírání příjmu při současném užívání dávek je příkladem jejich zneužívání.

Jak již bylo nastíněno, OSV uplatňuje protidluhovou politiku. Sociální pracovníci soustavně vyzývají klienty k sepisování splátkových kalendářů pro splácení dluhů vůči městu. Tuto nabídku využilo však jen minimum klientů. Došlo i k vyhlášení *dvouměsíční amnestie pro dlužníky* (platnost do konce května 2009), která spočívala v odpuštění penále, pokud dlužník uhradí svůj dluh nebo s městem sepíše splátkový kalendář. V opačném případě bude zahájena exekuce. Bohužel během dvou měsíců této možnosti, dle slov vedoucí OSV, využilo pouze minimum klientů: „myslí si, že jsou nedotknutelní“ komentuje. O zahájení exekucí rozhodlo vedení města již za starosty Šťovíčka a současné vedení starosty Voláka vyjádřilo záměr v exekucích pokračovat. Praktiky kolem exekucí nebylo možno v našem výzkumu detailněji prozkoumat. Nové exekuce byly započaty k 1. červnu 2009.

Město také v rámci novely zákona 111/2006 Sb., z počátku roku 2009, zřídilo od června 2009 možnost určitého přivýdělku k sociálním dávkám – *příspěvku na živobytí*, a to tzv. *institut veřejné služby*. Nezaměstnaní klienti, kteří jsou příjemci *příspěvku na živobytí*, musí OSV vykazovat určitou aktivitu, kterou se snaží o zvýšení vlastního příjmu např. plněním povinností uchazeče o zaměstnání, dobrovolnickou prací a výkonem veřejně prospěšných prací ve znění zákona 111/2006 Sb. Klientům, kteří žádnou takovou aktivitu nevykonávají, se dávky po půl roce krátí, maximální je zkrácení až na existenční minimum. Minimální počet odpracovaných hodin v rámci institutu veřejné služby je 20 hodin za měsíc, klient navíc může odpracovat dalších 10 hodin a za ně pak získat bonusové zvýhodnění. Pracovní náplní těchto lidí je pak sběr odpadků nebo jiné úklidové práce ve městě. Starosta Volák v pořadu *Máte slovo* 3. 9. 2009 zmiňoval až 770 vytípaných klientů OSV, kteří by měli tuto službu využít, do této doby se přihlásilo 340 lidí, ale pouze 170 lidí opravdu začalo pracovat v rámci institutu veřejné služby.

V souvislosti se zavedením praxe sociálního šetření se zvýšily i nároky na vzdělání pracovníků OSV. Dle jeho vedení byli zaměstnanci dříve převážně absolventi ekonomických, pedagogických a sociální oborů středních škol. Od roku 2007 byli nuceni doplnit si vysokoškolské vzdělání. Ohledně celkové informovanosti a znalosti personálu *zákona o pomoci v hmotné nouzi*, vedení nepochybuje. Tvrdí, že pracovníci jsou velmi dobře vyškoleni na to, aby věděli, jak klientům poradit.⁴ Agenda je údajně administrativně zbytečně náročná a výpočet dávek je komplikovaný. Může být proveden pouze v programu k tomu určeném.

Vedení upozorňuje na přetíženost pracovníků OSV, a proto by uvítalo rozšíření pracovních míst na odboru. V roce 2009 připadalo až 120 případů na pracovníka. Ideální počet případů by, dle jejich názoru, byl kolem 75 případů. OSV se již dnes skládá dohromady ze tří pracovišť, která jsou kapacitně naplněná. V roce 2008 byl celkový počet pracovníků 33, v letošním roce je to už 43 pracovníků. Klientů však stále přibývá. V březnu 2009 přišlo 9 lidí jen z Mostu. Průměrně se agenda navyšuje cca o osm lidí měsíčně. Do města se stěhují i lidé z jiných lokalit např. Chomutov či Jirkov. Ti si ale většinou nemění své trvalé bydliště, a tudíž nepobírají dávky na OSV v Litvínově.

Co se týče chování klientů OSV, nedošlo zatím k vážnějšímu napadení pracovníků, ale pouze k několika přestupkům spíše slovního ražení. Pracovníci u přepážek jsou však vybaveni tísňovými tlačítky. K nedorozumění dochází v případech, kdy klienti chápou OSV jako hlavního činitele ve vyplácení dávek, ačkoliv jak tvrdí vedení: „My jsme až poslední štace, a platíme až to, co jim chybí. Myslíte si, že jsme první.“ OSV doplácí klientům sociální dávky až po předání jiných podpor a konečném určení výše příspěvku v rámci příjmů klienta. Pomoc v hmotné nouzi, kterou OSV vyplácí, je to, co chybí do výše životního minima, pokud jsou odečteny veškeré ostatní příjmy.

Osoby, které bydlí ve zkoumané lokalitě a zároveň jsou klienty OSV, často napadají jeden z nástrojů *zákona č. 111/2006 Sb.*, kterým je tzv. *institut zvláštního příjemce*. Především se domnívají, že by je odbor o zřízení institutu měl informovat a vyžádat si jejich souhlas. V tomto případě se jedná ze strany obyvatel o neznalost přesného znění zákona:

„Souhlas příjemce s ustanovením zvláštního příjemce se vyžaduje jen v případě, že příjemce nemůže výplatu přijímat; to neplatí, pokud příjemce vzhledem ke svému zdravotnímu stavu nemůže podat vyjádření k ustanovení zvláštního

⁴Přesto však dochází k pochybení při uznání nároků na dávky. Na toto pochybení často poukazuje *o.s. Společný život*. OSV vnímá jeho aktivitu jako kontraproduktivní, protože naopak usiluje o celkové snížení počtu žadatelů o dávky v hmotné nouzi. Je třeba říci, že k tomu dochází někdy na úkor právních nároků klientů. Rozhodnutí jsou tak měněna v autoremeduře. Je otázka, zda uplatňování nároků není někdy ambivalentní. Spolupráce mezi OSV a *o.s. Společný život* tak občas probíhá v nepřátelské atmosféře.

příjemce.“ (zák. 111/2006 Sb.)

Odbor má možnost zřídit institut dle zákona:

... vždy v případech, kdyby se výplatou dávkou příjemci zřejmě nedosáhlo účelu, kterému má dávka sloužit, nebo kdyby tím byly poškozeny zájmy osob, v jejichž prospěch je příjemce dávky povinen dávkou používat, nebo nemůže-li příjemce výplatu přijímat anebo kdyby hrozila ztráta bydlení příjemce a s ním společně posuzovaných osob. Orgán pomoci v hmotné nouzi může namísto příjemce uvedeného v odstavci 1 ustanovit zvláštního příjemce i z dalších vážných důvodů.“ (zák. 111/2006 Sb.)

Takto vymezené situace, ve kterých, dle znění zákona, může dojít k zřízení institutu, působí poměrně vágně, a tím poskytují samotnému odboru velký prostor pro vlastní výklad a uplatnění tohoto nástroje v praxi. Především pak slovní spojení „zřejmě nedosáhlo...“, „... i z dalších vážných důvodů“, je možno vykládat různě. Obáváme se, že nespokojenost některých klientů odboru se zřízením tohoto institutu mohla vzniknout právě rozdílným výkladem vymezení situací pracovníky OSV a některých klientů odboru. Ti se následně mohou cítit aplikací institutu v praxi poškozeni. Zajímavá je ovšem praxe u klientů, kteří jsou ubytováni na *Ubytovně pro sociálně nepřizpůsobivé* a v ubytovně *Bílý sloup*. Ačkoli tito klienti propadli na úplné dno sociálních služeb, institut zvláštního příjemce zde není užíván. Vcelku vysoký nájem je vybírán zvláště k tomu určeným zaměstnancem *městské policie*, přímo na ubytovně. Tento pracovník zdůvodňoval daný postup nemožností uplatnit institut zvláštního příjemce bez souhlasu klienta. To však podle litery zákona není pravda. Je otázka, zda je taková praxe, při níž je vyčleněn zaměstnanec na tyto úkoly, ekonomicky výhodná. V samotné lokalitě Janov je praxe odlišná. OSV zde zřídilo vlastní detašované pracoviště.

DETAŠOVANÉ PRACOVIŠTĚ ODBORU SOCIÁLNÍCH VĚCÍ

Tato pobočka OSV, která sídlí přímo v lokalitě Janov (Hamerská ulice, č. p. 281), byla zřízena radnicí 11. května roku 2009. Podle oficiálních zdrojů je hlavním úkolem pracoviště „poznávat a monitorovat situaci v sídlišti se zaměřením na znevýhodněné nebo sociálně vyloučené komunity včetně individuální sociální práce ve 25 vybraných, převážně romských rodinách.“⁵ Je to tedy terénní práce, kterou vede a organizuje přímo město, což je v této oblasti novinkou, protože do května působily v terénu pouze neziskové organizace. Dosud totiž v lokalitě v rámci sociálních terénních prací působily pouze neziskové organizace, v čele s *Charitou Most*, což podporovalo názor obyvatel, že stát se lidmi s těmito potřebami nezajímá a nemá tendenci jim pomoci.

⁵http://www.ceskenoviny.cz/zpravy/policiste-posili-sluzebnu-v-janove-od-rijna/391344&id_seznam=12003. Vyhledáno 15. 8. 2009.

Tým detašovaného pracoviště tvoří pět terénních pracovníků a koordinátor, který je přímým prostředníkem mezi detašovaným pracovištěm a jeho mateřským Odborem sociálních věcí. Při výběru terénních pracovníků se postupuje formou konkursu, přičemž je kladen důraz na středoškolské nebo vysokoškolské vzdělání v oboru sociální práce.

Jako informant nám posloužil jeden z terénních pracovníků. Ten nám popsal činnost tohoto pracoviště. První měsíc svého působení prováděli terénní pracovníci pouze monitoring prostřednictvím osobních návštěv v rodinách. V této chvíli se však touto činností zabývá *policejní asistentka MěP*, která s detašovaným pracovištěm sdílí společné zázemí. Ideálně by se měly funkce a cíle obou subjektů doplňovat, ale vzhledem ke krátkému působení obou pracovišť je spolupráce a naplňování společných cílů zatím příslibem budoucnosti.

Jak je uvedeno v oficiálním znění, osobní sociální práce probíhá primárně v 25 tzv. problémových rodinách, které byly vytipovány během projektu *Nulová tolerance*, kterou prováděly na jaře tohoto roku ve spolupráci OSV a městská policie.⁶ V současné době získává pracoviště nové klienty z poloviny podle doporučení OSV a druhá polovina klientů dochází do pracoviště z vlastní iniciativy. Podle slov terénního pracovníka, pracoviště směřuje k tomu být zcela bezprahové vůči všem klientům na rozdíl od *Charity Most*: „*Jo charita, oni jsou rádi, když jim přibývají klienti. Jejich přístup mi připadá neefektivní. Hlavně proto, že charita se tváří svatě, ale jde jen o to, že chtějí mít čárky na seznam, kolika lidem pomohli, i když to třeba nedotáhli do konce.*“⁷ Spolupráce mezi *Charitou Most* v Janově a detašovaným pracovištěm OSV téměř neprobíhá, přesto že nabízejí stejné služby ve stejné lokalitě. *Charita Most*, na rozdíl od sociálního přístupu OSV, chápe situaci na sídlišti jednoznačně etnický.

Detašované pracoviště podle slov jejího pracovníka zvolilo „přístup po krůčcích“, což znamená, že na základě smlouvy s klientem dlouhodobě stanovuje dílčí cíle, které jsou klienti schopni naplnit a dosáhnout. Terénní pracovník je posléze vázán slibem mlčenlivosti, a to i před pracovníky OSV. Pokud klient aktivně spolupracuje na realizaci cílů plánu, je vše v pořádku, pokud ne, nehrozí mu žádné sankce, ale zaniká smlouva mezi ním a pracovníkem, a tudíž i veškerá pomoc s touto smlouvou spojená. Zde je nutné říci, že /uvžitelnost terénních pracovníků bývá zhruba okolo pěti až deseti let. V souvislosti s nižší hranicí pak vyvstává otázka, zdali si nevytvoří klient takový vztah s terénním pracovníkem, že v pozdější době, kdy je nutné pracovníka nahradit, je v podstatě nemožné navázat na předchozí spolupráci a vzájemnou důvěru.

Typickými klienty terénních pracovníků jsou v drtivé

⁶V rámci projektu *Nulová tolerance* došlo k prohlídkám 2 014 bytů a cílem bylo zmapování největších problémů janovského sídliště. Konkrétní informace byly shromažďovány o obyvatelích bytů, kteří narušují sousedské soužití; poškozují společný majetek; dávky hmotné nouze prohrávají na automatech nebo utrácejí za alkohol či neposílají své děti do školy.

⁷Informant z řad terénních pracovníků, 8. 7. 2009 Litvínov. Dále k postupům *Charity* viz oddíl *Charita Most* v tomto textu.

většinou mnohočetné rodiny s vyšším počtem nezletilých dětí. Hlavními problémy, se kterými se tyto rodiny, převážně romské identity potýkají, jsou problémy záškoláctví, neschopnost vyřídit si záležitosti na úřadech (dávky hmotné nouze, registrace na úřadě práce apod.), dluhy a návazné exekuce. Mezi další agendu patří určování otcovství, pomoc s řešením bytové situace a v neposlední řadě pomoc při výběru škol ve spolupráci se ZŠ *Litvínov–Janov*. Na otázku, jak se snaží klienty motivovat k dosažení stanovených dílčích cílů, odpovídá terénní pracovník tak, že se snaží poukázat na vlastní příklad.⁸ Dalším obecným argumentem terénních pracovníků v problematice shánění legálního zaměstnání je, že bez daného počtu odpracovaných let nemají nárok na důchod, a nebudou tak mít možnost uživit nejen sebe, ale ani svou rodinu.

Konkrétní hodnocení práce a praktik detašovaného pracoviště si zatím nemůžeme dovolit. V době našeho výzkumu (červenec 2009) působilo v lokalitě pouhé dva měsíce, takže žádných podstatných úspěchů při vší snaze dosáhnout nemohlo. Vedení odboru, vedoucí oddělení sociálně-právní ochrany dětí a prevence, považuje tuto činnost za velice praktickou. Vidíme zde potenciál v tom, že terénní pracoviště získává informace přímo od *Odboru sociálních věcí*. Stojí tak uprostřed mezi institucí státní správy a samotnou lokalitou včetně jejich obyvatel. Může tak situaci nahlédnout jak z optiky řídicího systému, tak i z pohledu systému řízeného. Může tak aspirovat na celkové zkvalitnění poskytovaných služeb. Problémem však zůstává selektivnost a kapacitní omezení jeho působení.

MĚSTSKÁ POLICIE LITVÍNŮV

Městská policie Litvínov, sídlící v ulici Vodní v Litvínově. V našem výzkumu figuruje jako součást řídicího systému, díky své spolupráci s OSV. MěP získává informace v důsledku spolupráce s ostatními subjekty. Kromě spolupráce s OSV spolupracuje se stavebním odborem města, cizineckou policií, státní policií a částí neziskových organizací. Městská policie spadá pod město Litvínov, jejím velitelem je pan Zdeněk Urban, který se zároveň stal naším informantem. Hlídky strážníků podle něj probíhají v Janově nepřetržitě. Obecná činnost městské policie je zaměřena na ochranu bezpečnosti osob a majetku, provoz na pozemních komunikacích, odhalování a řešení přestupků a jiných právních deliktů.

Po vyhocení situace na sklonku roku 2008 působí

⁸Informant byl dlouhodobě nezaměstnaný, přesto se práci snažil hledat. Východisko z krize mu nabídla až možnost práce terénního pracovníka. Do té doby však se snažil zlepšit si vzdělání pomocí rekvalifikačních kursů a jinými způsoby. Proto se domníváme, že zrovna u něho je předkládání vlastního příkladu jistě podstatným faktorem v motivování klientů. Na druhou stranu uvedený fakt poukazuje na rozvoj svébytného odvětví trhu práce, jímž je poskytování sociálních služeb, tedy systému přímýmu sociálního vyloučení, jehož podmínkou je stabilní přítomnost sociálně vyloučené lokality a jejich obyvatel.

ním radikálů město vyhlásilo projekt *Nulová tolerance*.⁹ Jejím cílem je, podle velitele, donucení „nepřizpůsobivých občanů k respektování zákona a plnění svých povinností“. Místostarosta Litvínova, návrhatele projektu, deklaroval:

„Všichni ti, kteří nedodržují pravidla, narušují soužití a poškozují majetek v domech a ulicích, se budou muset zodpovídat (...) nepřizpůsobivé občany přivede k pořádku důsledná kontrola v rámci projektu Nulová tolerance.“

Náčelník MěP nevnímá lokalitu jako ghetto, nýbrž jako normální sídliště, které se stalo problémovým v průběhu posledních tří let. Sdělil nám, že považuje situaci za kulturně-rasisticky založenou. Situace v Janově se podle velitele takto vyvíjela i v důsledku chybného centrálního řízení, kde zákonodárná a výkonná moc selhávají. V neposlední řadě ke zlepšení situace nepřispěly provokace pocházející z řad příznivců *Dělnické strany*, které podle slov informanta stály daňové poplatníky mnoho financí. S podobným zásahem se zde ještě policie nesešla, ale informant hodnotil zásah jako přiměřený a úspěšný, protože se předešlo škodám na zdraví i na majetku. Chronologicky vidí počátky problémů před rokem 2006, ve kterém se do Janova přistěhovalo mnoho cizích rodin. Policie se pokouší monitorovat tuto migraci. Do Janova se podle jejich zjištění stěhují lidé ze Slovenska a z českých měst, převážně Žatecka, Mostecka, Středních Čech a Ostravska. Hlavní důvody migrace Romů do lokality jsou podle informanta dva. Prvním je uvolněný trh s levnými byty, druhým představa o přežívajícím průmyslu, plynoucí ze špatné informovanosti migrantů. Důvody komentoval následovně:

„...no, dřív tu byla chemička a šachty a ty vlastnily ty byty a poskytovaly je zaměstnancům... jenomže byty potom připadly realitkám a ty nebraly ohled na ty lidi, který tam žili, a sestěhovali tam Romy z celých republiky a Slovenska. Vidím v tom problém hlavně kvůli tomu, že ty nově přistěhovalí mají jiný kulturní návyky, a tím vznikají neshody ...“

Zástupce MěP, jako další zdroj, uvádí realitní spekulace jako příčinu imigrace do lokality. Činnost realitních spekulantů se snaží monitorovat, ale nemají prostředky, jak ji ovlivnit (srov. Tošner *et al.* 2010a). Proto se zaměřují, vzhledem k prioritám zastupitelstva na jiné cíle, především na tzv. zneužívání sociálních dávek. Vzhledem k příčinám napětí se v důsledku domníváme, že se jedná o aktivitu podružnou a v mnoha ohledech problematickou. Městská policie však považuje kontrolu a regulaci

⁹Je zajímavé, že projekt *Nulová tolerance* nemá žádný programový dokument. Jednalo se o soubor opatření, které měly přispět k disciplinaci jednání ve veřejném prostoru. Pro naše potřeby nám byly poskytnuty elektronické prezentace a pracovní materiály vypracované místostarostou Litvínova Martinem Klikou a náčelníkem městské policie Zdeňkem Urbanem. Implicitním cílem bylo uklidnění veřejného mínění a vytvoření dojmu okamžitých změn po nepokojích v listopadu 2008. Ze sémantického hlediska není těžké prokázat, že slovní spojení „nulová tolerance“ znamená vposled intolanci vůči jakýmkoli přestupkům a deliktům.

sociálních dávek problémových občanů za nejdůležitější součást svého úkolu. V janovském sídlišti provádí kontrolu heren a barů jako prevenci „zneužívání sociálních dávek“. Jakmile zjistí, že některý z příjemců sociálních dávek hraje automaty, pije v baru alkohol nebo páchá jakýkoliv přestupek či trestný čin, je okamžitě zkontrolován či odvezen na policejní stanici, kde je obviněn ze zneužívání dávek, a případně sankcionován jejich odebráním. Díky této hrozbě se situace v současné době v Janově relativně zklidnila, neboť městská policie provádí nepřetržitý dozor a vyjíždí i k drobným událostem. Náčelník MěP to vyjadřuje slovy: „*letí púllitr a jedem*“.

Pro účely zesílení kontrol bylo zřízeno detašované pracoviště MěP přímo v Janově. Jako takové má sloužit „k potírání delikventního chování v lokalitě Janov“. Svým sídlem v ulici Hamerská je jen pár desítek metrů od lokality. Charakterem však nenahrazuje plnohodnotnou služebnu se strážníky, ale spíše zde jde o poradenskou službu či může sloužit jako ohlašovna. Prostory jsou sdíleny s *Detašovaným pracovištěm OSV*.

Zaměstnancem detašovaného pracoviště MěP je *policejní asistentka*, která má zprostředkovat komunikaci mezi občany a státním orgánem. Podléhá přímo veliteli litvínovské městské policie, spolupracuje také s policií ČR (viz níže). V situaci se zaměstnankyně orientuje dobře, protože má dlouholeté vlastní zkušenosti s Janovem a jeho obyvateli a několik let předtím pracovala jako terénní pracovník *Charity Most*. Sama nám prozradila, že lokalitu nebere jako „ghetto“, ale vnímá ho jako „normální sídliště“, ve kterém je několik problémových rodin či baráků, tudíž prostor lokality nepovažuje za homogenní: „...*nejlepší čtvrt' sou Kopisty, Luční a U Lesa... zato u eFka, tam byli touleňáci a nepřizpůsobivý cigáni, ale ty sou ted' v UNU nebo na Sloupu...*“ Jako hlavní problémy zde vidí vysokou míru nezaměstnanosti, nízkou vzdělanost, přistěhovalce a vzájemné potyčky mezi lidmi. Konkrétně to jsou rozpory kvůli dětem a jejich chování (vznik „gangů“), odpadkům a jejich úklidu. Podle informantky je problémem narůstající počet hospod a automatů v nich, protože lidé by se chtěli bavit, ale místní prostředí jim to nedovoluje. Tím samozřejmě naráží na nízkou možnost kulturního vyžití pro mladé, kteří se pak často uchylují k trávení času v prostředí patologických jevů.

Další přísun informací pro účely MěP z lokality zajišťuje nově zřízená mobilní stanice MěP Litvínov v lokalitě Janov.¹⁰ Dále k informovanosti policie nemalým dílem přispívají též obyvatelé prostřednictvím e-mailů a telefonátů. Někteří z domovníků jsou od dubna 2009 přímo pověřeni MěP Litvínov k informování o dění na sídlišti. K tomu je MěP Litvínov vybavila mobilními přístroji. MěP v Litvínově díky těmto aktivitám disponuje

¹⁰Jedná se o dodávkový vůz s administrativním vybavením včetně výpočetní techniky, který v ulicích Janova působí od 22. 6. 2009. Ta se hned v tak krátké době, podle velitelových slov, velmi osvědčila. Mobilní služebnu financovala těžební společnost Litvínovská uhelná, a rovněž přispěla na 14 nových „těžkoooděneckých“ obleků pro strážníky. Příčiny a očekávané přínosy této investice Mostecké uhelné jsou pro nás nejasné. Jisté je, že zastupitelstvo zřízením služebny plnilo stránky lokálních novin a provázelo je spíše populistickými komentáři.

poměrně podrobnými informacemi o situaci v Janově. Dále využívají kontaktů s OSV, přičemž problémovou rodinu zkontrolují, zjistí o ní náležité informace, a je - li něco v nepořádku, odbor OSV záležitost předají. Za dobu od listopadu 2008 do března 2009 to bylo ve 126 případech.

V praxi se MěP zaměřuje na kontroly bytů (zkontrolováno 2 014 bytů), na problémové rodiny (24 případů), výskyt toxikomanů v prázdných bytech, informační činnost pro občany a dále také kontrolou psů. Hlídky byly také v posledních měsících posíleny, byla jim modernizována výstroj a byly vybaveny pojízdnou městskou služebnou. Byl „vyhlášen boj“ s narušováním nočního klidu, jak v sousedských neshodách, tak především v okolí zábavních klubů v Hamerské ulici (*Casino a Calypso*). Zde jsou preventivně nebo při drobné zámince nasazováni těžkoooděnci i psododi. Do jisté míry to můžeme chápat jako demonstraci síly.¹¹

Policie se snaží monitorovat „sociálně patologické jevy“, jako jsou toxikomanie, prostituce a lichva. U drogové problematiky se monitoruje podle sběru použitých injekčních stříkaček, avšak neexistují vyhraněné lokality, kde by se toxikomani zdržovali. Tento problém je rozšířen podle velitel MěP plošně. Dříve zde byly evidovány případy tzv. „čičačů“. Dnes je rozšířeno užívání tvrdých drog jako pervitin či heroin. V případě prostituce zaznamenali policisté v roce 2009 tři případy obtěžování se sexuálním podtextem. U lichvy jde především o skrytý jev, který lze velice těžko kontrolovat a je předáván Policii ČR.¹² Velitel MěP si stěžuje na přibývání případů půjček od právnických osob (např. *Home Credit* či *Provident*), tedy na státem tolerovanou legální lichvu, která sráží domácnosti na ekonomické dno.

Informant také potvrdil přítomnost několika rodinných romských klanů organizujících prostituci a distribuci drog. Zvláště pak prostituce je účinkem blízkosti hranice s Německem. Lokální pasáci tak vozí ženy do těchto míst, tzv. na trasu. Z antropologického hlediska lze předpokládat, že tyto ilegální činnosti vytvářejí vlastní struktury a představují tak kolektivního aktéra působícího v lokalitě. Konkrétní struktura těchto skupin pro nás zůstává neznámá. V některých případech je základem rodinný organizační princip, ovšem struktura může být i širší. MěP nedisponuje oprávněním proti této činnosti zakročit, a tak ji toleruje. Nicméně si je vědoma velkých výdělků a statusu určitých jedinců vyjadřovaného luxusními auty. Fakt, že někteří v těchto autech jezdí pro sociální dávky, je z hlediska neromských obyvatel vnímán jako neuvěřitelná drzost „Cigánů“ dosvědčující jejich asociálnost. Tento fakt je následně zobecněn a přetvořen v stereotypizující obraz Romů v lokalitě jakožto zločinců a nemorálních osob. MěP o kriminálních praktikách ví, ale je vůči nim „bez-

¹¹V terénu jsme mohli pozorovat jeden výjezd těchto složek MěP, jakýsi „noční záťah“ na zdejší diskotéce *Calypso*, přičemž jinak poklidná akce se změnila po nájedzu těžkoooděných strážníků a psododi na zmatek a jejich akce se zdála být čistě provokací osazenstva v klubu. Byla vidět nespokojenost mladých lidí s postupem městské policie.

¹²K problémům, na které si informant nejvíce stěžuje, patří nedostačká a neefektivní spolupráce MěP Litvínov a Policie ČR při řešení kriminálních deliktů.

mocná“ a nemá prostředky k obstarání důkazů. Policie ČR tyto struktury sice monitoruje, ale je neznámých příčin pomalá při realizaci účinného zákroku.

V lokalitě jsme se setkávali s již zmíněnými pěšími hlídkami městské policie. Obyvatelé lokality ji hodnotí se smíšenými pocity. Z jedné strany jsme se doslechli chválu na tento orgán, z druhé však jakési pohrdání. Z vlastních rozhovorů s různými informanty, různého věku můžeme říci, že reakce jsou spíše kladné. Jedna z informantek, paní K., tvrdila, že je ráda, „že tu ty policajti sou, aspoň se nemusim bát vo to, že přijdou ty skíní...“. Také nám většinou bylo sděleno (spíše od starších, kteří se dali považovat za starousedlíky), že je tu teď díky pravidelným hlídkám a kontrolám větší klid a pořádek. Sami jsme jednou byli svědky, jak nějaké děti odhodily k popelnici kusy nějakého nábytku a nechaly ho tam. Byly okamžitě napomenuty strážníkem, který jim pokynul, aby ho zpracovaly a vhodily do popelnice. Na druhou stranu je důvěryhodnost městské policie snižována například rozšířenou historkou o benevolenci vůči řidičům automobilů z tzv. „nedotknutelných vrstev“. Informant tvrdí, že „měšťáci mají seznam aut, která nesmí zastavit“, čímž naznačuje podezření na korumpovatelnost těchto složek.

Monitorování dění na sídlišti, prováděné městskou policií, poskytuje jistý přehled o situaci. Přítomnost dozoru na povrchu zamezila některým nežádoucím jevům. Metoda dohlížení a trestů je posilována vševídnoucí (panoptickou) kontrolou. Ta vedla k disciplinaci chování osob na veřejných prostranstvích (Foucault 2000). Tento efekt je však spíše kosmetický, a mění lokalitu pouze na povrchu. Řeší důsledky, nikoli samotnou příčinu, kterou je dle našich závěrů vystěhovávání výše a stěhování níže socioekonomicky situovaných domácností do lokality, které jsou komplexním procesem multi-lokální povahy, formovaným ekonomickými a politickými mechanismy (Tošner *et al.* 2010a).

Podobně lze hodnotit postup proti „zneužívání sociálních dávek“ způsobem kontroly jejich příjemců ve veřejných prostorech. Tato praktika je z hlediska občanského práva problematická. V kontrastu k tomu zůstávají ilegální práce a příjmy z ní při současném pobírání dávek mimo dosah městské policie. Proti systému ilegální práce nedokáže uplatnit právo, protože nemá přístup do průmyslových areálů – soukromých pozemků, na nichž je tato činnost vykonávána.

OSADNÍ VÝBOR

Osadní výbor má status poradního orgánu rady města a jeho členové jsou ze zákona voleni zastupitelstvem. Pravidelně se zúčastňuje jednání zastupitelstva, kde zastupuje janovské občany a hájí jejich zájmy. Podílí se na aktuálním komunitním plánování. Podněty sbírá od *Občanského sdružení pro rozvoj Janova a Hamru*, které je s *Osadním výborem* personálně provázáno.

V následující části textu je popisována funkce a činnost *Osadního výboru* optikou jeho členů. Své výpovědi

nám poskytli na zasedání výboru, které jsme navštívili. *Osadní výbor* vznikl na konci roku 2007 z původního petičního výboru, který organizoval zmíněnou petici janovských občanů proti úpadku sídliště. Členové *Osadního výboru* se scházejí každou druhou středu přímo v Janově, v prostorách nízkoprahového centra *Jaklík*. Obecným cílem sdružení je obnova pořádku a zlepšení prostředí v Janově. Snaží se dosáhnout znovunastolení obrazu Janova jako příjemného místa pro život. Stejně jako další janovští starousedlíci, poukazují na „zlaté časy“ Janova, kdy byl v Janově pořádek, dostatek služeb, dokonce i knihovna. Jejich snaha vede skrze praktické požadavky, které dle jejich názoru zpříjemní život janovských občanů. To je např. zlepšení technických služeb, větší počet kontejnerů, zabránění rušení nočního klidu. V lokalitě chybí především dobře zásobené a cenově standardní supermarkety a výrazně se ohrazují proti působení vietnamských soukromníků.

K otázce příčin vzniku současné situace v Janově uvádějí, že problémy v Janově začaly vznikat asi před šesti lety a vyvrcholily v době privatizace bytového fondu. Jako příčinu vzniku tedy uvádějí bytovou politiku státu a města. Dle názorů *Osadního výboru* jsou viníky především realitní kanceláře, které prodávají byty pod cenou: jmenovitě *Remax*, *Siebert* a *Descartes*¹³. *Osadní výbor* v minulosti jednal s majiteli *Krušnohru* i *Hainesu*, ke kterým *Osadní výbor* vyjádřil své sympatie. Členové *Osadního výboru* upozorňují na omezené pravomoci *Krušnohru* zapříčiněné změnou legislativy. S byty disponují tři skupiny – družstevníci, nájemníci a vlastníci. Dříve muselo být převedení bytu na někoho jiného provedeno se souhlasem vlastníka, nyní už ne. Členové *Osadního výboru* uvádějí, že k vyřešení problematické situace je nutná změna legislativy v oblasti bytové politiky. Návrhy podané zastupiteli města však nebyly zodpovědnou osobou dosud vyslyšeny. Situace by se dle jednoho z informantů měla řešit zavedením „domovského práva“, které by umožňovalo vyhoštění lidí, kteří nemají v Janově trvalé bydliště. Informant uvádí, že 20 % obyvatel je tu na dlouhodobé návštěvě.¹⁴ Právo však nic podobného nestanovuje a snaha *Osadního výboru* prosadit změnu legislativy v této oblasti byla neúspěšná.

Osadní výbor uvažuje o významu bytové politiky jako o faktoru, který umožnil a zapříčinil situaci v Janově. Současnou, každodenní realitu v Janově však vnímají především jako důsledek jednání lidí, které ve výboru označují jako nepřizpůsobivé či problémové. Mediální reprezentace *Osadního výboru* na internetu apeluje na užívání pojmů sociálně přizpůsobiví – nepřizpůsobiví, které by měly nahradit dělení obyvatel na romské a neromské. Prakticky ale *Osadní výbor* označil nepřizpůsobivé za

¹³Tyto realitní kanceláře nejsou totožné s těmi, které se věnují pronajímání bytů v domech pod správou *Krušnohru*. O jejich činnosti jsme nezískali bližší informace. Je ale pravděpodobné, že přispívají, stejně jako ostatní realitní subjekty, ke změně osídlení lokality obyvateli blíže nižšímu konci sociálního spektra.

¹⁴Tento osobní názor je v příkrém rozporu vůči informacím vycházejícím ze šetření městské policie (ta zaznamenala 91 nepřihlášených obyvatel) a odpovídá spíše rozšířenému stereotypu než skutečnosti.

„Cikány, který se furt stěhují a dělají bordel“, i když uznávají, že „bílí“ se za Romy schovávají. Osadní výbor spojuje vyřešení problémů v Janově s vystěhováním „nepřízřusobivých“. Přesto, že si jeho členové uvědomují příčinu kumulace těchto „nepřízřusobivých“ ve vývoji reálního trhu, problém přičítají jejich chování, které přijímá etnická kritéria.

Osadní výbor má být prostředníkem mezi obyvateli Janova a zastupitelstvem, tlumočit postoje a požadavky obyvatel. Jednáním s politiky, dopisy a dalšími akcemi se snaží upozornit na problémy Janova, přičemž propagují především názory svých členů. Zde je nutné uvést, že Osadní výbor tvoří pouze dlouholetí („starousedlí“) obyvatelé Janova, a nejsou v něm a nikdy v něm nebyli zastoupeni žádní Romové. Prakticky jsou to samozvaní representanti janovských obyvatel s legálním mandátem. Sociální a etnická diferenciaci obyvatel Janova se do složení Osadního výboru nepromítá.

ÚŘAD PRÁCE – MOST

Významnou složkou řídicího systému je *Úřad práce v Mostě*, jehož působnost se vztahuje na Litvínov, a tedy i lokalitu Janov. V mosteckém okrese je v posledních letech jedna z nejvyšších úrovní nezaměstnanosti v ČR. V červenci 2009 dosahovala míra nezaměstnanosti v okrese Most 15,52 % (zdroj ÚP). V rámci problematiky zaměstnanosti je Janov specifickou lokalitou. Analýza *Socioklubu* uvádí, že ačkoli je obecným trendem pokles míry dlouhodobé nezaměstnanosti, v Janově se tak děje výrazně pomaleji než v ostatních částech Litvínova. Stejný zdroj uvádí, že se jedná zpravidla o nezaměstnanost dlouhodobou. Krátkodobá nezaměstnanost se v Janově prakticky nevyskytuje.

Problematika zaměstnanosti v Janově spadá do kompetence pracovnice ÚP, která byla naší klíčovou informantkou. Její pozice není oficiálně vyčleněná pro lokalitu Janov (červenec 2009), ale zná janovskou problematiku díky tomu, že spolupracuje jako jeden ze subjektů v komunitním plánování města Litvínov. Její hlavní náplní práce je vedení *Oddělení pro Rozvoj lidských zdrojů* při ÚP v Mostě, kde dochází k plánování a uskutečňování projektů financovaných z *Evropských sociálních fondů*, spadající pod různé prioritní osy operačního programu rozvoj lidských zdrojů.

Na trhu práce se začalo nově realizovat mnoho firem. Poměr firem, které hledají kvalifikované pracovníky a které nabízejí práci i nekvalifikovaným, je zhruba stejný. Bohužel v regionu s tak vysokou mírou nezaměstnanosti dochází k tomu, že i pro pracovní místa určená primárně pro nekvalifikované uchazeče jsou zaměstnavateli upřednostňováni uchazeči vyučení nebo se středoškolským vzděláním. Podle zaměstnavatelů mají kvalifikovanější uchazeči kladnější a spolehlivější přístup k práci a lépe osvojené pracovní návyky.

K otevřeně diskriminaci dle názoru pracovnice ÚP nedochází. Diskriminační zákon prý zajišťuje, že jakákoli forma diskriminace je pro zaměstnavatele velmi riskantní,

protože v rámci tohoto zákona se vychází z presumpce viny, což je opačný princip než u běžného soudního řízení. Zde musí dojít k dokázání nevinu ze strany obžalovaného. Je však nutno říci, že ÚP v hodnocení míry diskriminace vychází z podaných stížností. Z praxe ale vyplývá, že drtivá většina osob, která se údajně setkala s diskriminací ze strany zaměstnavatele, stížnosti nepodává, ať už z důvodu nedůvěry ve státní instituce, nebo jednoduše z neznalosti příslušného zákona. Z výpovědí vyplývá, že ani samotní státní úředníci si příliš nejsou schopni představit, jak by se s případným udáním o diskriminaci postupovalo dál. Je sice pozitivní, že ČR něco jako antidiskriminační zákon má, ale v praxi se zdá být zcela bezzubým. Oběti diskriminace na trhu práce očividně důvěru v tento zákon a jeho uplatnitelnost nemají nebo ho ani neznají.

Úřad práce v Mostě reaguje na situaci na trhu práce i pomocí uplatňování *Aktivní politiky zaměstnanosti* (APZ). Prostředky na její koncepci a realizaci jsou čerpány z *Evropských sociálních fondů pro rozvoj lidských zdrojů*. Pracovnice uvádí některé způsoby a výsledky uplatňování APZ v praxi.

Využívá-li uchazeč o zaměstnání možností zapojení do programů veřejně prospěšných prací (VPP), může tak činit maximálně po dobu jednoho roku, a poté musí být zařazen zpět do evidence ÚP. Při zaměstnání dlouhodobě nezaměstnaných je zaměstnavateli standardně vyplácen příspěvek na mzdu po dobu půl roku. Pro osoby do 20 a nad 50 let, které uplatnění shánějí nejhůře, se příspěvek vyplácí po dobu jednoho roku.

Koncepce aktivní politiky zaměstnanosti je postavena především na zavedení *Individuálního akčního plánu*. Na ten přechází každý uchazeč, který již dosáhl hranice pěti měsíců v evidenci. Ve spolupráci s uchazečem jsou oficiálně vytyčeny individuální cíle, při jejichž neplnění je uchazeč vyřazen z evidence. Jsou zde jasně určeny povinnosti uchazeče jako pravidelné docházení na konzultace a pohovory, vyřízení si všech potřebných formulářů, potvrzení a případných doporučení atd. Na druhé straně jsou zde i vyjmenovány povinnosti úřadu práce. Pracovnice ÚP v této souvislosti upozorňuje na nedostatek zaměstnanců ÚP, kteří by mohli pokrýt potřeby *Individuálního akčního plánu* s dlouhodobým osobním přístupem k jednotlivým klientům. Na jednoho pracovníka totiž připadá 450 uchazečů, což takový přístup vylučuje. Individuální akční plán se stal účinným nástrojem k odstranění uchazečů s dlouhodobou nezaměstnaností z registru. Jsou to ti, kteří jsou v registru již velmi dlouhou dobu a o aktivní hledání práce nejeví zájem, většinou u nich probíhá práce na černo a zaregistrování na úřadu práce jsou pouze z důvodu podmínek pro příjem sociálních dávek.

K problematice zaměstnanosti v Janově přispívá zásadně využívání praxe ilegálního zaměstnávání, která je v regionu hojně rozšířena. Velké množství soukromníků nabízejících práci na černo se stává významným odvětvím průmyslu sociálního vyloučování. Úřad práce se ilegální zaměstnávání snaží regulovat dvěma způsoby. Jednak monitorováním zaměstnavatelů, jejichž represe přechází do kompetence finančního úřadu a znamená pokutu ve výši

20 000 – 2 500 000 Kč. Samotné monitorování provádí *Kontrolní oddělení při ÚP v Mostě*, které využívá videonahrávek, zvukových záznamů a fotografií osob a míst, kde toto nelegální zaměstnávání probíhá, nejčastěji výkopové a stavební práce.

Druhým způsobem je omezování práce na černo kontrolou příjemců sociálních dávek. Projekt *Anti Job* omezuje možnosti uchazečů práci na černo využívat. Semináře a pracovní poradenství pro osoby, které již byly přistiženy při práci na černo, jichž jsou povinni se pravidelně účastnit. Ty jsou pořádány v různou denní dobu a časová flexibilita ilegálního pracovníka je tímto způsobem omezena. Pokud dojde k sabotování nebo porušení podmínek *Anti Jobu*, přijde na řadu opět vyloučení z registru na ÚP. Zástupce úřadu tvrdí, že tento nástroj, který má zabránit ilegální práci je poměrně úspěšný. Můžeme se domnívat, že z hlediska aktérů řízeného systému v důsledku zbývá volba mezi ilegálním výdělkem a pobíráním dávek. Úřad přitom považuje za „úspěch“, podaří-li se klienta vyřadit z evidence. Stát tak šetří na dávkách, ovšem takové opatření může naopak posílit orientaci na poptávku po ilegální práci. Legalizace pracovních vztahů by přitom změnila jak čísla nezaměstnanosti, tak by přinesla profit v příjmové stránce rozpočtu. Zaměstnavatelé vykazují větší poptávku po ilegální pracovní síle, spíše než by vytvářeli a nabízelí legální pracovní místa. Při zaměstnávání „na černo“ snižují cenu o daňové a sociální odvody a současně nabízejí vyšší nedaněný příjem pracovníka, který se současně nemusí vzdát příjmu ze sociálních dávek. Projekt *Anti Job* je opatření poměrně nové, proto by bylo předčasné dělat celkové závěry.

Úřad práce nahlíží na problematiku Janova v kontextu sociální exkluze a zákon mu zapovídá užívat etnickou kategorizaci. Janov náleží k jedné z osmi sociálně vyloučených lokalit Mostecká, pro které bylo v projektu *Podpora zaměstnanosti v sociálně vyloučených lokalitách Mostecká* vyčleněno 35 milionů Kč z ESF. Jedná se o projekt podpory zaměstnanosti lidí žijících v sociálním vyloučení. Cílovou skupinou jsou ti, kteří mají v sociálně vyloučené lokalitě bydliště.

Východiskem pro koncepci projektu se stal průzkum sociálního vyloučení *Světové banky*, kde je míra sociálního vyloučení rozčleněna do kategorií dle vzdálenosti od trhu práce. Pro každou skupinu je pak vypracován zvláštní koncept, který zohledňuje specifika cílové skupiny a odpovídá na její potřeby.

- První skupinu sociálně vyloučených tvoří mladí lidé, kteří jsou potencionálně perspektivní. Práce s touto skupinou je zaměřena na oblasti rozvoje vzdělávání.
- Druhou skupinou jsou aktivní uchazeči o zaměstnání, kde je nutné se vypořádat s důvody nezájmu pracovního trhu o uchazeče. Zde je věnována pozornost potírání diskriminace
- Do poslední skupiny spadají neaktivní uchazeči o zaměstnání, osoby zadlužené a nelegálně pracující. Práce s touto skupinou je zaměřena primárně na motivaci k aktivnímu hledání práce.

Projekt je současně veřejnou zakázkou, ve které by mělo dojít k výběru vhodného subjektu, který bude zajišťovat rozřazování do výše definovaných skupin. Jedinou podmínkou pro výběr tohoto subjektu je nutnost jeho spolupráce s lokálními neziskovými organizacemi. Realizace bude zajišťována různými místy řídicího systému. Řešitelka projektu uvádí příklad řešení pro první cílovou skupinu. Plánuje proto navázání spolupráce se školami, protože současný stav brání v rozvoji vzdělávání a sociální mobilitě těchto lidí. Spolupráce bude zahájena i s místní sociálně-právní školou, kde by měly být hledány vzory pro sociálně vyloučené.

Z nástinu koncepce projektu, který nám řešitelka poskytla, se zdá být tento projekt specifický jednak v nahlížení na sociální exkluzi a jednak ve způsobu realizace. Spolupráce subjektů na projektu je realizována formou lokálního partnerství Litvínova a Mostu a komunitního plánování, kde jsou zastoupeny jednotlivé složky řídicího systému v oblasti státní správy i neziskových organizací. Z výzkumu však vyplynulo, že koncepce tohoto projektu zůstala k dispozici pouze ÚP a je s ním obeznámena nejspíše pouze řešitelka. Konkrétnější podoba není nikde k dohledání, není ani uveřejněn výsledek veřejné zakázky, a tudíž ani není znám subjekt, který by se měl o třídění do stanovených skupin starat.¹⁵ Severozápadní Čechy jsou jedním z největších „odběratelů“ prostředků Evropských sociálních fondů. Je tedy velice paradoxní, že tamější obyvatelé nemají o realizovaných projektech, jejichž jsou cílovými skupinami, povědomí. Příčinu můžeme vidět v nedostatku zveřejněných informací o tom, čemu se projekty věnují, kdo jsou jejich přímí realizátoři atd.

Od projektové manažerky se nám dostalo i zajímavé informace v podobě názoru, že úspěšnému řešení problémů Janova (z jakéhokoli hlediska) brání odlišné priority města. Stěžejní bodem a zároveň tím největším problémem, který odstartoval další dílčí problémy, byl odprodej bytového fondu. Získané prostředky mělo město investovat do místního hokejového klubu, který byl v té době ve špatné finanční situaci. Z celého výzkumu nám vyplynulo, že tento názor není ojedinělý a že se v kuloárech objevuje často.

Poté co jsme pojednali o Úřadu práce a jeho strategii, zaměřili jsme svůj pohled na situaci na pracovním trhu. Podle logiky modelu *multi-site ethnography* (Marcus 1995) jsme se při sledování politiky zaměstnanosti zaměřili na dráhu těchto opatření ve směru pracovního trhu.

PRACOVNÍ TRH

Severočeský region trpí tak velkou mírou dlouhodobé nezaměstnanosti. I přes relativně velký počet nabízených pracovních míst s minimální kvalifikací získávají přednost středoškolští uchazeči. To samozřejmě umocňuje frustraci nekvalifikovaných pracovníků, kteří však vidí problém

¹⁵Jediný záznam můžeme nalézt na internetových stránkách http://portal.mpsv.cz/sz/local/mo_info/projekty/crp (18. 7. 2009), ale je tak kusý, že laik ani odborník z něj nevyčte skoro nic, natož co přináší běžnému uchazeči o práci.

v tom, že není práce pro ně, nevidí tento širší kontext s obecně vysokou nezaměstnaností. Ztrácí pak důvěru jak k zaměstnavatelům, tak k úřadům práce a rozhodnou se raději využívat všudypřítomnou práci na černo. Dalším důvodem pro výběr nelegálního zaměstnání je etnické stigma a s ním spojená diskriminace. V této problematice si zcela protřečká oficiální statistiky a údajná praxe. Pravda dle našeho názoru leží někde uprostřed. Naivní důvěra úřadů v to, že když statistiky o diskriminaci mlčí, tak prostě není, je neoprávněná. Odvolávání se „cigánských žadatelů o práci“ na diskriminaci je vnímáno jako alibistické. Mnozí údajně diskriminovaní znalostí antidiskriminačního zákona nedisponují. Velké množství z nich však tuto znalost má, a stížnosti přesto nepodávají. Zřejmě z pohodlnosti a lenosti nebo ze strachu, že poté by mohli být diskriminováni ještě širším okolím. Je jasné, že pokud má antidiskriminační zákon opravdu v praxi fungovat, musí dojít k jeho všeobecnému rozšíření do podvědomí společně s konkrétní a reálnou představou o řešení diskriminační kauzy.

Nelegální zaměstnávání je obrovským problémem regionu, ale zároveň „zlatým dolem“. **Úřady práce, se snaží najít funkční nástroje k potírání práce na černo jak Aktivní politikou zaměstnanosti, Individuálním akčním plánem, Anti Jobem, tak kontrolním oddělením. A však tyto praktiky míří pouze na „zaměstnance“, jejichž individuální zisk je nepoměrně menší a bezvýznamnější v porovnání se „zaměstnavateli“.** Jak už bylo uveřejněno v *Sociální pasti* (2009), primární opatření by mělo mířit především na zadavatele práce na černo, jelikož jsou to oni, kteří šetří ohromné částky na sociálním a zdravotním pojištění za své zaměstnance a na daňových odvodech. Tímto se však dostáváme do začarovaného kruhu. Jednotlivý uchazeč o práci na černo se osobně setkává pouze s drobnými podnikateli. Ti však pracují na zakázku malých a středně velkých firem a ty zase spolupracují s regionálními firemními kolosy. Na práci na černo tedy vydělavá celý ekonomický systém v regionu a je skoro nemožné vymýtit tuto rozšířenou praktiku. Převažující poptávka po tomto typu pracovních vztahů vede k zákonité adaptaci nezaměstnaných na tuto situaci. Úřady práce se pokoušejí posilovat motivaci uchazečů o zaměstnání tím, že usilují o to, aby nezaměstnaní pochopili, že „za práci na černo jim nikdo důchod dávat nebude“. Za druhé navrhuje zvýšit pokuty pro zadavatele nelegální práce na takovou výši, aby se jim případné riziko nevyplácelo. V konfliktu mezi zájmy státu a zaměstnavatelů vzniká složitý systém ekonomických vztahů. Náklady na ilegální práce však nese stát ve prospěch zaměstnavatelů. A jsou to právě praktiky subjektů působících na trhu práce, které spoluutvářejí sociálně vyloučenou lokalitu a tímto doplňují průmysl sociálního vyloučení.

II. MÍSTA ŘÍDICÍHO SYSTÉMU VE SFÉŘE NEVLÁDNÍCH ORGANIZACÍ

Se sociálně-prostorovým vývojem se v lokalitě Janov rozvinula činnost četných nevládních organizací poskytujících sociální služby a poradenství. Působení nevládních

organizací je věnována následující část. I zde užíváme dělení na řídicí a řízený systém. V jednotlivých případech zohledňujeme strategie a praktiky řídicího systému, vztahům mezi jednotlivými subjekty a reakci na jejich působení v oblasti řízeného systému.

OBLASTNÍ CHARITA MOST

Oblastní charita Most vznikla 17. 2. 2000 jako účelové zařízení římskokatolické církve v Litvínově. Pod *Charitou Most* působí tři zařízení. Charita provozuje středisko Společné soužití a *Sociálně aktivizační služby Litvínov*. Obě sídlí v Litvínově. V Janově charita provozuje nízkoprahové centrum *Jaklík*.

Vedoucí litvínovských zařízení, který začal jako terénní pracovník, nám poskytl rozhovor. V době našeho výzkumu v červenci bylo k dispozici 13 terénních pracovníků. Jejich počet měl být podle jeho slov do 1. 8. 2009 navýšen na 25 terénních pracovníků, později až na 70 těchto pracovníků. Toto umožňují především dotace (8 mil. Kč) z projektu EU nazvaného *Operační program Lidské zdroje a zaměstnanost*.¹⁶ Pracovníkem se může stát pouze člověk s minimálně středoškolským vzděláním v oboru sociálního zaměření nebo si musí dodělat kurs s tímto zaměřením.

Ve svých projektech spolupracují s několika partnery z řad řídicího systému (např. *o.s. Diakonie, Společný život a K-Centrum*). Dále mají úzkou návaznost na městskou správu, především s odborem sociálních věcí. Měsíčně probíhají mezi těmito subjekty porady.

Projekty mají několik cílů, realizovaných prostřednictvím terénních programů. Jedním je asistence jednotlivcům a rodinám v obtížných životních situacích, které nedokážou řešit vlastními silami. Nabízí bezplatné a diskretní sociální poradenství a podporu v jejich přirozeném a domácím prostředí. Cílem služeb je zamezit sociálnímu poklesu uživatelů a vést je k vlastnímu řešení obtížných životních situací.

Tito uživatelé se většinou do centra přihlašují sami nebo je na ně odkázáno sociálním pracovníkem. Uživatel musí s terénním pracovníkem sepsat smlouvu, která se vztahuje na konkrétní problém. Podmínkou je aktivní přístup klienta k řešení jeho problému, nebo se s ním smlouva rozváže. Podle vedoucího je 90 % klientů aktivních, 10 % zůstává pasivních. Největším problémem u klientů je nízké vzdělání, které jim brání při samostatném řešení problémů např. na úřadě, při hledání zaměstnání, bydlení atd. V praxi vypadá řešení problému například takto:

„Člověk, který bere drogy a rád by na sobě pracoval. Situace si žádá okamžité řešení, než bude pozdě. Jako první krok je opatřit klientovi občanský průkaz a ostatní doklady. Poté s ním terénní pracovník dochází na sociální úřad, úřad práce. Pomůže mu sehnat bydlení, např. v azylovém domě. Pokud je to zapotřebí pomůže mu sehnat ambulantní nebo i ústavní

¹⁶<http://www.strukturalni-fondy.cz/oplzz>. Vyhledáno 20. 8. 2009.

péči. V takovém případě po návratu z léčby s ním zahájí další podstatné kroky k postavení se klienta na vlastní nohy.“

Další případ:

„Lidi platí vysoký nájem, nemají na zaplacení, hrozí jim třeba exekuce nebo jiné vymáhání dluhů. Tak se jim snažíme pomoci jednat s městem nebo majiteli bytů, Hainesem nebo Krušnohorem. Domluvíme jim splátkové kalendáře a dohlédneme, aby si plnili své povinnosti k pronajímateli...“

Činnost organizace je směřována k bezpředsudečnosti vůči výběru klientů, a neodmítá tedy ani dlouhodobě kritické jedince či rodiny, které se potýkají se zoufalou sociální a ekonomickou situací.¹⁷ Problematiku na sídlišti Janov organizace nevnímá jako případ sociální exkluze, ale jednoznačně jako etnickou stigmatizaci:

„To není přece žádný ghetto, ale normální sídliště, kde prostě žijou i Romové. Vám se to snad jako ghetto zdá, nebo co? Doba je neutěšená, krize, a ještě k tomu medializování toho pochodu tady, to lidem nepřidá. Vidí v televizi, že se to rozmazává. Začnou mít větší sebevědomí a pocit vlastní silné identity, pak bude docházet k potýčkám mezi bílejšíma a černejšíma pořád!“

Způsob jeho rétoriky ukazuje, že se identifikuje s Romy. Užívá rétoriku obviňování jako omluvu pro situaci Romů. Dále v duchu národní hrdosti zdůrazňuje jedinečnost romské kultury. Sociální organizaci Romů považuje za kulturně-etnický kastovní systém. Kulturní vzorce cigánů jsou podle něj tak specifické, že se neobjevují u žádné jiné skupiny. Největší hodnotu pro nositele této kultury mají být dle jeho slov děti, jejichž socializace probíhá v širších rodinných strukturách. Mezi klany a rodiči údajně vznikají kvůli dětem rozpory. Kulturalistický diskurs užívaný správcem oblastní charity se vztahuje k pomyslné komunitě Romů a jejich kultuře. V prostředí sídliště je však heterogenita tzv. komunity nepřehlédnutelná. A podle našich závěrů neexistuje sdílený zájem, ani pokusy o jeho artikulaci.

Příčiny sociálního napětí mezi obyvateli na sídlišti Janov podle názoru našeho informanta vznikly především kvůli privatizaci bytů v roce 2005 a migraci nově přistěhovaných obyvatel, které sám vnímá jako *novousedlíky*. To zasáhlo prý hlavně starousedlé obyvatelé. Další příčinou situace je nezaměstnanost, která vyústila v dlouhodobou frustraci Romů. Zastupitel charity zdůrazňuje zejména roli rasové diskriminace, kterou silně vnímá:

„Člověk, kterej se od první třídy potýká s rasovou diskriminací, co si myslíte, že si pomyslí, když půjde na úřad práce a odmítnou ho? Že

je prostě černejší a nemá šanci, aby se do práce dostal... tím je pak frustrovaný!“

K vyřešení nezaměstnanosti navrhuje zřídit státní manu-fakturny pro sociálně slabé občany, do doby, než by se zotavili. Práce by byla manuální nebo pomocí jednoduchých strojů. Tato organizace deklaruje řadu integračních cílů, ale nakonec se uchyluje k pomyslným projektům plánované ekonomiky, avšak nemá jasnou koncepci jak těchto cílů dosáhnout. Tato vize připomíná socialistické utopie 19. století. Podle našeho názoru však *Charita* řeší pouze důsledky sociálního vývoje lokality a může být prospěšná pouze na rovině individuální asistence v krizových sociálních případech. Je však otázka, zda v podmínkách migrace obyvatel skrze lokalitu mohou mít výsledky její působení trvalejší efekt. Domníváme se, že práce *Charity* je tak principiálně nedokončitelná a na povahu celkové situace nebude mít významný vliv.

AKCE A PROJEKTY CHARITY MOST:

Projekty vznikající pod záštitou *Charity Most* jsou většinou dotovány ze státních nebo evropských fondů. Tok peněžních dotací do projektů charity, lze považovat za velký přínos, nejen pro obyvatele sídliště Janov, ale rovněž pro sdružení samotné. Akce, které pořádá, jsou prázdninové pobyty pro děti a akce *Žlutý den*, která je pořádána koncem školního roku pro předškolní děti, jako rozloučení s mateřskou školou. Dále pak *Dětský den* v Oseku, *Měsíc květen pro veřejnost* a projekt *Rodina* neboli *Signální zpráva o rodině v regionu Krušnohoří*.¹⁸

Projekty Charity Most „jsou během na dlouhou trať“. Tyto projekty slouží především k integraci Romů a zlepšení mezilidských vztahů na sídlišti Janov v Litvínově. Oblastní charita Most ve spolupráci s Občanským sdružením *Slovo 21* od 1. 7. 2009 realizuje projekt *Amare khere* (Náš domov), který má řešit „sociální integraci a začleňování Romů do společnosti a na trh práce s uplatněním rovných příležitostí“. Vedoucí charity si právě od tohoto projektu financovaným z dotací EU slibuje největší úspěch.¹⁹

Pouze při rozhovoru se slečnou I., která dříve sama v *Charitě* působila, jsme zaznamenali pozitivní ohlas na činnost tohoto subjektu. Zdá se nám však, že toto je podmíněno především dlouhodobou spoluprací s Charitou Most a vytvoření jistých vztahů s lidmi v této organizaci. Slečna I. je sama obyvatelkou lokality a identifikuje se jako Romka. Co se týče reakcí zúčastněných aktérů na činnost tohoto subjektu v lokalitě, nemůžeme s přesností říci, zda jsou pozitivní, nebo negativní. Povětšinou jsme neměli možnost se setkat či déle hovořit s obyvateli lokality, kteří by s praxí *Charity Most* měli zkušenosti.

¹⁸<http://www.charitamost.cz/pdf/Projekt%20Rodina.pdf>. Vyhledáno 20. 8. 2009.

¹⁹Bližší informace o tomto a dalších projektech jsou k nalezení <http://www.charitamost.cz/eu.html>. Vyhledáno 20. 8. 2009.

¹⁷Stránky Charity Most (http://www.charitamost.cz/str_ss.html), kde v oddíle Služby nelze poskytnout, ovšem oproti deklaracím stanovují minimální podmínky. Vyhledáno 20. 8. 2009.

O. S. LIBUŠE

V lokalitě působí o.s. Libuše od roku 1998. V Janově dlouhodobě rozvíjejí aktivity se zaměřením na děti a mládež. Nabízejí alternativní řešení v podobě volnočasových aktivit, sportu, výletů a rovněž tzv. příměstských táborech. Sdružení sídlící původně ve vile Libuše v Janově přesídlilo do objektu bývalého CO skladu v ulici Opletalova, který je pod správou *Městské policie Litvínov*. V rámci sdružení se snaží pomoci klubové, nízkoprahové činnosti zapracovat na zlepšení situace na sídlišti, která mu jak tvrdí: „*není lhostejná*“. V dětské a mládežnické populaci se snaží především eliminovat nežádoucí vlivy jimi osvojené z rodinného prostředí.

Jejich role na metodickém poli je převážně poradenská. Informace o situaci získávají díky vlastnímu monitoringu, přičemž spolupracují i s orgány města a také se vzdělávacím centrem *Educhem*. Právě Vzdělávací centrum *Educhem* a o.s. Libuše vede náš klíčový informant, jenž je také členem *Rady pro integrovaný rozvoj města Litvínova*.

V několika etapách se uvedené subjekty podílely na různých projektech, z nich je třeba zmínit pořádání akcí pro děti (výlety, klubová činnost) 1998–2002, terénní činnost v ulicích Janova během let 2002–2004. V dalších letech (2004–2008) se zaměřily na prevenci kriminality. Klubovou činnost podpořilo založení nízkoprahového centra *Jaklík* pořádajícího výlety a příměstské tábory. Od roku 2008 se rovněž podílejí na metodické činnosti v projektech financovaných z ESF. Spolupracují a informace sdílejí se ZŠ v Janově (kde je informant i v radě ZŠ), s *Církví českobratrskou v Litvínově* a *Diakonii církve českobratrské v Litvínově*. Za dobu, co subjekt působí, bylo podle dostupných zdrojů zapojeno více jak 50 osob, z nichž všechny jsou členy Českobratrské církve v Litvínově a všichni svoji činnost prokládají křesťanskými hodnotami a úsilím o evangelizaci.

Cílem sdružení je vzdělávání a resocializace dětí. Snaží se dostat děti na učiliště i střední školy. O.s. Libuše působí především ve sféře dětské a mládežnické populace. Informant naznačil několik hlavních problémů dětí v této lokalitě, které vidí v tom, že romským dětem chybí didaktické hračky, rodiče si se svými dětmi nehrají, nečtou jim např. pohádky atd., jako je tomu v „majoritní společnosti“. Tím se omezuje slovní zásoba těchto dětí v dominantním jazyce a mají pak problémy zapadnout do širšího kolektivu. Proto pak nastává v jejich vývoji zpoždění a problémy ve škole (jak ve výuce, tak v navazování kontaktů s ostatními), které lze jen těžko dohnat. Informant tvrdí, že to jsou „*děti ulice*“. „*S Romama je to těžký, rodiče jim brání*.“

Další způsob, jak se snaží děti vést k nějakému východisku z jejich situace, je sport. V Kopistech mají možnost hrát fotbal a vznikla tam Pouliční fotbalová liga. V Janově o.s. Libuše sdružuje asi 90 dětí, které vedou nejen ke sportu, který je „...*pro chlapce často jediným východiskem*“, ale také k hudbě, tanci ad. Na těchto projektech se podílejí i studenti *VOŠ a gymnázia Humanitas* z Litvínova. Tyto projekty se však netýkají jen

mládeže. Sdružení poskytuje ve spolupráci se vzdělávacím centrem *Educhem* i rekvalifikační kurzy pro dospělé Romy, přičemž se zdá, že nejsou pro všechny: „*Chceme vzdělávat slušný Romy*,“ tvrdí informant. Poslední dobou vnímá zlepšení situace, hlavně díky urovnání poměrů na úřadech. Administrativní postupy se prý zkvalitnily oproti minulosti.

S nezaměstnaností se dá podle informanta těžko něco dělat. V Litvínově i celém Ústeckém kraji je tradičně vysoká. Podle jeho slov dochází k diskriminaci na trhu práce. Přístup majoritní společnosti k „Romům“, především romským ženám, je opovrhlivý, rasově předsudečný a diskriminační:

„*Holky, který po škole hledaj práci třeba v kuchyni, nemaj možnost se uchytit...je běžný, že jim zaměstnavatel řekne, že když tam budou mít Romku, tak tam nikdo nebude chodit...*“

Bylo nám řečeno, že problém spočívá „i v Romech samotných“: „*S Romama je to těžký, furt něco chtěj, ale nevěří státu*.“ „Romové“ podle informanta narážejí na problém vlastního vzdělání. Často prý podepisují ve vidině okamžitého zisku jakoukoli smlouvu (v poslední době prý hlavně na mobilní tarify od pouličních prodejců), přičemž nedohlédnou právní a ekonomickou nevýhodnost těchto smluv. Tím se pak zadlužují více a více.

VÝVOJ SÍDLIŠTĚ Z HLEDISKA VEDENÍ O. S. LIBUŠE

Informant nám sdělil, že za současnou situací v lokalitě stojí odprodej bytů soukromým subjektům. Jedním ze zásadních problémů sídliště vidí v rozporech mezi starousedlíky a novousedlíky. Toto je třeba vnímat ve smyslu nespokojenosti starousedlých občanů, kteří jsou podle informanta ti „slušní“, ale díky přistěhovalcům z posledních let dostává celé sídliště a „romská minorita“ především, nálepku „spodiny, špíny, nepřízřivobivých občanů“. To se samozřejmě starousedlým romským obyvatelům nelíbí. Jejich hodnoty, jako je výchova dětí, leckdy pracovitost, příbuzenské vztahy, tak trpí a starousedlíci se pak snadno dostávají do problémů s přistěhovalci a trpí frustrací. Dále již tak napjatou situaci podpořil pochod *Dělnické strany* 17. 11. 2008, kdy dokonce Litvínovští sympatizanti pravicových hnutí zaplatili ostravským za to, aby přijeli se akce zúčastnit. Strach a nepokoje v lokalitě se tak prohloubili. Ačkoli se MěP Litvínov snaží situaci monitorovat a dohlížet na klid v lokalitě, tak Romové, podle zkušeností informanta, kriminalitu, jejíž obětí jsou, většinou nehlásí a raději se vypořádají s těmito problémy sami. V důsledku těchto nestandardních řešení se může situace jednotlivce, ale i v rodině, o mnoho zhoršit.

O.s. Libuše vychází především z etnické definice a své aktivity směřuje na komunitu „Romů“. O tom svědčí i jeho názor, že „Romové by se měli sami lépe organizovat“. Podle našeho výzkumu se však vzhledem k heterogenní povaze vztahů nejedná o „romskou komunitu“, která je zde informantem předpokládána. Z tohoto důvodu nemohou takovou organizaci uskutečnit a nemohou ustavit

společné zástupce. I když některé rodiny mají v lokalitě větší vliv, nemobilizují Romů jako „komunitu“, neformulují společné zájmy a nemají mandát k zastupování všech Romů na sídlišti.

ROMSKÁ OBČANSKÁ SDRUŽENÍ: *Romské křesťanské sdružení a Sdružení janovských Romů*

V průběhu výzkumu se nám nepodařilo kontaktovat zástupce občanských sdružení, která se prezentují jako romská a příležitostně se také prohlašují za romskou reprezentaci. Ponechme nyní stranou rozpor mezi občanským a etnickým principem při vytváření etnicky definovaných občanských sdružení a zaměřme se na analýzu jejich působení.

Po nepokojích na podzim 2008 se jako mluvčí romské komunity obyvatel lokality presentoval zástupce *Romského křesťanského sdružení*. Podle našich informací však zástupci sdružení nemají přehled o dění a potřebách obyvatel v lokalitě, v níž sami nebydlí. Zástupce např. požadoval zřízení přípravných ročníků ve škole s tím, že sám osobně vytvoří projekt ohledně jejich zřízení. Úsměvně na této situaci je fakt, že škola provozuje přípravné ročníky již několik let. Ředitelka školy popisovala, jak osobně zvala zástupce sdružení na setkání „*Kulatý stůl*“, které se odehrálo přímo v budově školy, ten byl však pracovně zaneprázdněn. Na druhou stranu, slíbil, že školu navštíví, což se nestalo ani do doby, kdy proběhl náš rozhovor. Dle názoru zástupců školy se u zástupců tohoto sdružení, a také zástupců *Sdružení janovských Romů*, kteří v období po nepokojích taktéž vystupovali v médiích, jednalo pouze o osobní zviditelnění. Tato sdružení se nezaměřují na poskytování sociálních služeb.

NEVLÁDNÍ ORGANIZACE ZAMĚŘENÉ NA VOLNOČASOVÉ A KULTURNĚ-ALTERNATIVNÍ AKTIVITY:

O. S. PREVENCE

Občanské sdružení bylo založeno 1. března roku 2000 skupinou občanů zapojených do místní alternativně-kulturní scény. Někteří z členů dříve pracovali v neziskových organizacích (*K-Centrum Most* či nadaci *Sokrates*, nyní *o.s. Most k naději*²⁰). Před založením sdružení v minulosti pořádalo kulturní akce v klubu *Terasa*. Akce v té době byly financovány z vlastních prostředků a ze vstupného. Jako občanské sdružení získali příspěvek na kulturu od města 20 000 Kč. V praxi se jejich aktivity projevují v podobě pořádání koncertů, výstav, přednášek na vybraná témata, sportovních turnajů aj.

Jak sami tvrdí na svých internetových stránkách,²¹ jejich hlavním záměrem je vytvoření podmínek pro dobrovolné využití volného času lidmi z lokality. To při rozhovoru potvrdil i jeden ze zakladatelů. Důrazně vyvrátil domněnku, že by se v praxi jednalo o poskytování nějaké sociální služby. Preferovanou cílovou skupinou je mládež.

²⁰http://www.mostknadeji.cz/index_soubory/Page352.htm. Vyhledáno 22. 8. 2009.

²¹www.prevenceos.ic.cz. Vyhledáno 22. 8. 2009.

Zaměřují se na podporu kulturních, sportovních a uměleckých aktivit, které určitým způsobem stojí v opozici k běžným komerčním formám těchto aktivit. Spojnicí mezi všemi jejich aktivitami je „pozitivní a tvořivá síla“, kterou se snaží v lidech probudit. V rámci svého působení „upozorňují na formy útlaku a diskriminace“ ve společnosti.

Vedlejším efektem sdružení je poradenská činnost, která vznikla až postupem času na vybudované vzájemné důvěře. Lidé za zástupci občanského sdružení chodí sami od sebe a pouze pokud opravdu chtějí poradit. Tato praxe by se ve své podstatě dala zjednodušeně chápat jako „kamarádská rada“: „*Vím, kam je poslat, pokud je problém.*“

V současné době sdružení sídlí v prostorách, které má v lokalitě k dispozici *K-Centrum Most*. Zde, během našeho pobytu připravovali zařízení *Klub Janov – Alternativa Litvínovska*. Ten by se měl v budoucnu zaměřit na pomoc lidem, kteří jsou ohroženi sociálním vyloučením, na již výše zmíněné volnočasové aktivity a na vznik „férových a rovných podmínek“ pro pořádání různých kulturních akcí v lokalitě.

V průběhu našeho výzkumu sdružení pořádalo v lokalitě *Streetparty*, které jsme se zúčastnili, a mohli tak poznat realizaci projektů v praxi na vlastní oči. Sdružení v nedávné době zažádalo o zřízení dvou pracovních míst – asistentů volného času (v rámci veřejně prospěšných prací) na ÚP v Mostě. Celkový počet osob, které tvořily sdružení ke dni našeho rozhovoru, bylo šest. Podle zástupců sdružení *zastupitelstvo města* při realizaci projektů údajně upřednostňuje spíše církevní organizace a celkově zaujímá negativní přístup k pořádání akcí kulturně alternativního charakteru v lokalitě. S nadsázkou jeden ze zakladatelů dodává: „*Když se začala praktikovat represe, odpověděli jsme prevencí.*“

ALERTA – ASOCIACE PRO SOCIÁLNÍ ROZVOJ JANOVA

Další nevládní organizací, která se podílí na dění v lokalitě, je *Alerta*. Jedná se o lokální sdružení, které bylo založeno v lednu roku 2009. Svými projekty a úmysly se snaží pomoci situaci v Janově a v dalších lokalitách. Tato organizace se snaží spolupracovat s občany Janova přímo a rozvíjet projekty, do kterých se mají možnost obyvatelé zapojit. Většina lidí angažujících se v *Alertě* je právě buď z Litvínova, nebo sousedního Mostu.

Prostředí je členům sdružení vlastní a z rozhovorů vychází najevo, že jejich pohyb přímo v Janově není ojedinělou záležitostí. Organizace odmítá spolupráci se státními institucemi i orgány města, které jsou podle členů těžkopádná a snaží se udržovat sociální nerovnost ve společnosti. Problém v lokalitě vidí, jak sami informují na svých internetových stránkách, zvláště v pochybení úřadů a státního aparátu, který dovolil realitním kancelářím, aby si z Janovského sídliště mohli udělat odkladiště „nepohodlných“:

„Právě v této lokalitě došlo za přispění úřadů a realitních kanceláří k sestěhování většího množství nových, často problémových, obyvatel z různých koutů republiky. Realitky tak vydělaly

na přesunutí nepohodlných nájemníků z lukrativních částí velkých měst do bezperspektivního sídliště, aniž by hleděly na problémy, které to způsobí. Je zcela oprávněné, že mnozí lidé z Janova vyjadřují s takovým stavem nespokojenost.“²²

Následujícím vnímaným problémem jsou konflikty mezi starousedlými obyvateli a nově příchozími. Z tohoto konfliktu, jak *Alerta* avizuje, těží nejenom realitní kanceláře a pronajímatelé bytů, ale také *Dělnická strana*.

„Její příznivci, z části fotbaloví chuligáni a delikventi s ne zrovna čistým trestním rejstříkem, přijeli několikrát do Litvínova, aby zde šířili své rasistické demagogie, mohli napadat Romy, a když ne přímo je, tak alespoň útočit na policii.“²³

Sdružení se prezentuje jako neautoritativní rovnostářská organizace, kde není nikdo vůdcem, ale každý může mít podnětný názor k diskusi a řešení problémů. Zároveň se explicitně staví do rezistence vůči státu a kapitalismu v duchu politické ekonomie:

„Alerta odmítá spolupráci se státem a jeho složkami, a to již z logického důvodu, že stát je institucí, která zajišťuje existenci sociálně nespravedlivého politicko-ekonomického systému, jímž kapitalismus bezesporu je. Systému, který pro obohacení jedněch využívá existenční nejistoty druhých. Místo spolupráce a závislosti na státu a jeho institucích podporujeme formy činnosti a organizace založené na nezávislosti, svépomoci, spolupráci a aktivním a tvořivém zapojení se každého, kdo o to stojí.“²⁴

Sdružení pracuje pouze s prostředky členů a na bázi ochoty. Svými přístupy k řešení se snaží zkvalitnit kulturní život a k tomuto účelu využít i veřejná prostranství. Dne 31. 5. 2009 se uskutečnil v parku mezi ulicemi Třebošická a Albrechtická *Dětský den v Janově*, který byl cíleně zaměřen na zvýšení soudržnosti obyvatel a využití jejich vlastního potenciálu. Pro děti byly připraveny soutěže s ekologickým a vzdělávacím záměrem. Akce byla pozitivně hodnocena z úst rodičů se slovy: „*No, je dobrý, že pro ty děcka taky někdo něco udělal, ne?*“ Děti a rodičů se v parku sešla více než stovka. Důležitou myšlenkou byla spolupráce organizátorů a rodičů, která se projevovala pomocí s přípravou a průběhem her pro děti: „*Oni si myslí, že je to někoho povinnost pro ně něco dělat, důležitý je, aby byli schopný se přidat a třeba i něco vymyslet,*“ komentoval ideu jeden z organizátorů.

Další akcí, kterou pořádala *Alerta* v ulicích Janova, byl tzv. akční víkend konající se 26.–27. 9. 2009. Jeho náplní bylo promítání filmu bez vstupného a následná diskuse, která měla podnítit tvůrčí nápady. Na 27. 9.

byl pak plánován úklid odpadků v Janově a blízkém okolí.²⁵ *Alerta* rozvíjí aktivity pro účastníky bez etnických kritérií a od jejich spolupráce napříč nimi očekává terapeutický účinek v podobě boření „rasisticko-xenofobního mýtu o nepořádných Romech a pořádných příslušnicích majority“²⁶.

ZÁVĚR

V této výzkumné reportáži jsme pod společným jmenovatelem *průmyslu sociálního vyloučení* zahrnuli do jednoho pole výzkumu řídicí a řízený systém. Procházeli jsme především místy vládních a nevládních subjektů, zaměřili se na rozvoj odvětví poskytovatelů služeb. Toto odvětví se rozvíjí úměrně k vývoji a redefinici janovské situace. Mezi subjekty jsme zvláštní pozornost věnovali systému sociálních dávek a politice zaměstnanosti ve vztahu k pracovnímu trhu. Zde se významným ukázal poznatek o asymetrii v postihování ilegálně pracujících a toleranci k činnosti ilegálních zaměstnavatelů. Městská policie, Úřad práce a Odbor sociálních věcí, úřady, které společně hlídají správné užívání dávek, jsou proti černému trhu práce bezmocní. Případné řešení by podle našich závěrů mělo být artikulováno na rovině státní kontroly pracovního trhu, změnami politiky zaměstnanosti a sociálního systému. Za současného stavu vítězí ilegální trh práce podporovaný systémem sociálních dávek, znamenající v posledku úniky ze státního rozpočtu.

Závěrem k nevládním organizacím, lze konstatovat, že nevládní organizace napojené na církevní instituce vycházejí především z etnických kritérií a morálních institucí. *O.s. Libuše* se zaměřuje na vzdělávání dětí, snaží se je naučit hodnotám a dovednostem, které by je měly v životě zajistit. Na poli vzdělávání rozvíjejí vcelku efektivní vzdělávací systém ve spolupráci se školou a dalšími vládními institucemi. Na druhou stranu se tyto vzorce vzhledem k regionálnímu sociálně-ekonomickému systému mohou aktérům zdát méně strategické než jiné návody na život. V rámci řízeného systému vznikají jiné strategie. Podle úřadů je jimi praxe dlouhodobé nezaměstnanosti, pobírání dávek v kombinaci s prací na černo. Úspěch v legálním systému se tedy proti legální a občanské cestě může v aktérské perspektivě zdát složitější než v alternativní praxi na ilegálním trhu práce.

Činnost těchto organizací, proto spíše než ve vzdělávání dosahuje úspěchů v oblasti asistence a poradenství, kdy se klienti dostávají do úzkých ve vztahu k řídicímu systému či jsou jinak existenčně ohroženi. Církevní nevládní organizace jsou dobře zapojeny do aktivit řídicího systému a v rámci získávání prostředků z evropských fondů v rámci lokálního partnerství a komunitního plánu. Protože se však zaměřují na pouze důsledky, které mají příčinu ve vnějších procesech, jejich činnost může být co do účinku omezená. Dlouhodobější práce může být

²²http://alerta.s.cz/kdo_jsme.html. Vyhledáno 23. 8. 2009.

²³http://alerta.s.cz/kdo_jsme.html. Vyhledáno 23. 8. 2009.

²⁴http://alerta.s.cz/kdo_jsme.html. Vyhledáno 23. 8. 2009.

²⁵http://alerta.s.cz/photo/akcni_vikend_v_janove_2009/akcni_vikend_v_janove_2009.html. Vyhledáno 23. 8. 2009.

²⁶http://alerta.s.cz/kdo_jsme.html. Vyhledáno 23. 8. 2009.

narušována migračními přesuny klientů a úspěšnou reprodukci alternativní obživné strategie založené na poptávce zaměstnavatelů po ilegální pracovní síle.

Druhý typ nevládních organizací rozvíjí svou činnost v jisté nezávislosti na státních institucích. Zde etnické hledisko ustupuje ve prospěch ideálu mezilidské solidarity a alternativních kulturních projevů formou rozvíjení volnočasových aktivit. Sdružení *Alerta* pak předkládá i jistý politický program a kritiku společenských poměrů. V jejich pohledu je situace v Janově jednoznačně způsobena politicko-ekonomickým systémem. Jeho působení má být vyváženo autonomní tvořivou činností. Obě občanská sdružení (*Prevence* a *Alerta*) nechtějí být poskytovateli sociálních služeb v rámci oficiální sociální politiky státu, a proto se vymykají konceptu průmyslu sociálního vyloučení, který byl zde popisován.

Tato stať, která je založena na primárním týmovém akademickém nízkorozpočtovém výzkumu, postihuje především praktiky řídicího systému a bylo by možné ji, při získání dalších prostředků, dále obohatit o četnější data z prostředí systému řízeného a sledovat z hlediska aktérů-klientů při dosahování cílů na konkrétních kauzách. Text navazuje na další z výstupů výzkumu *Materiální past* (Tošner *et al.* 2010a), který pojednává o formování lokality ve vztahu k privatizaci bytového fondu, a formování lokality v širších socio-ekonomických vztazích. Zde jsme se oproti tomu zaměřili na projekty a cíle řídicího systému (poskytovatelé služeb a nevládní organizace) s přesahem k systému řízenému ve snaze poukázat na komplexní kontext jejich dosahování a zároveň jsme usilovali o komparaci jednotlivých integračních strategií a naznačení faktorů, které je mohou oslabovat či způsobit jejich neúspěch. Na základě našich zjištění jsme schopni formulovat další doporučení.

POUŽITÁ LITERATURA

- [1] FOSTER, G. M. 1969. *Applied Anthropology*. Boston: Little Brown & Company.
- [2] FOUCAULT, M. 2000. *Dohlžet a trestat: Kniha o zrodu vězení*. Praha: Dauphin.
- [3] HIRT, T. a JAKOUBEK, M. 2007. Situace romských populací v ČR: ne-etnický výkladový model. In LEONTIEVA, Yana. (ed.). *Menšínová problematika v ČR: komunitní život a reprezentace kolektivních zájmů. Sociologické studie 06/10*. Praha: Sociologický ústav AV ČR, s. 63–88.
- [4] MARCUS, G. E. a FISCHER, M. J. 1986. *Anthropology as Cultural Critique: an Experimental Moment in the Human Sciences*. Chicago, IL: University of Chicago Press.
- [5] MARCUS, G. E. 1995. Ethnography in/of the World System: The Emergence of Multi-Sited Ethnography. *Annual Review of Anthropology*, 24, s. 95–117.
- [6] TOŠNER, M. *et al.* 2010a: Materiální past. *AntropoWebzin*, 1/2010.
- [7] VAŠÁT, P. 2010. Nástin mediálního diskursu o Janově: kriticko-diskursivní přístup. *AntropoWebzin*, 1/2010.
- [8] *SOCIÁLNÍ PAST: Situační analýzu sociálně vyloučených lokalit na území města Litvínova se zaměřením na sídliště Janov*. 2009. Socioklub. Praha, Litvínov. Dostupné na: www.socialni-zaclenovani.cz/.../15-situani-analyza-soc-vyl-lokalit-na-uzemi-msta-litvinova-se-zamenim-na-sidl-janov-asz-2009.

INTERNETOVÉ ZDROJE

- Alerta: Akční víkend*.
Dostupné z: http://alerta.s.cz/photo/akcni_vikend_v_janove_2009/akcni_vikend_v_janove_2009.html. Vyhledáno 23. 8. 2009
- Alerta: Kdo jsme*.
Dostupné z: http://alerta.s.cz/kdo_jsme.html. Vyhledáno 23. 8. 2009
- Most k naději*.
Dostupné z: http://www.mostknadeji.cz/index_soubory/Pag_e352.htm. Vyhledáno 22. 8. 2009.
- Oblastní charita Most*.
Dostupné z: http://www.charitamost.cz/str_ss.html. Vyhledáno 20. 8. 2009.
- Osadní výbor*.
Dostupné z: http://www.litvinovjanov.websnadno.cz/Osadni_vybor_pro_Janov.html. Vyhledáno 17. 8. 2009.
- Policisté pošlů služebnu v Janově od řřjna*.
Dostupné z: http://www.ceskenoviny.cz/zpravy/policiste-posili-sluzebnu-v-janove-od-rijna/391344&id_seznam=12003. Vyhledáno 15. 8. 2009.
- Projekty jiných právních subjektů, jimž je ÚP v Mostě při realizaci partnerem*.
Dostupné z: http://portal.mpsv.cz/sz/local/mo_info/projekty/partnerske. Vyhledáno 16. 8.
- Projekt rodina. Signální zpráva o rodině v regionu Krušnohoří*.
Dostupné z: <http://www.charitamost.cz/pdf/Projekt%20Rodina.pdf>. Vyhledáno 20. 8. 2009.
- Rodina a práce na Mostecku*.
Dostupné z: http://portal.mpsv.cz/sz/local/mo_info/projekty/crp. Vyhledáno 18. 7. 2009
- Volák, D. Máte slovo. Česká televize 3. 9. 2009*. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/ivysilani/209572230800026-mate-slovo/>. Vyhledáno 4. 9. 2009
- Zákon o hmotné nouzi. Předpis č. 111/2006 Sb. SBÍRKA ZÁKONŮ. Ročník 2006, částka 37. 31. 3. 2006*

*Publikace textu v časopise *AntropoWebzin* byla podpořena v rámci studentské grantové soutěže ZČU, projekt číslo SGS–2010–019.